Міністерство освіти і науки України
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Використання театральних практик в соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами

здобувачки IV-го курсу
групи СПб-1-22-4.0з
спеціальності «Соціальна робота»
освітньої програми «Соціальна педагогіка»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Лебединець Ольги Даниїлівни

Науковий керівник: Денисюк О. М.,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Київ-2026

АНОТАЦІЯ

Лебединець О. Д. Використання театральних практик в соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Бакалаврська робота за спеціальністю 231 «Соціальна робота» за освітньою програмою «Соціальна педагогіка». – Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, Київ, 2026.

У кваліфікаційній роботі теоретично обґрунтовано та емпірично досліджено використання театральних практик як ефективного засобу соціально-педагогічної роботи з молодшими школярами з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах закладів позашкільної освіти.

Дослідження проведено на базі Центру науково-технічної творчості молоді «Сфера» (ЦНТТМ «Сфера») протягом 2026 навчального року.

Проаналізовано роль театральних практик у соціалізації дітей з ООП, розкрито їхні психолого-педагогічні особливості та потенціал для розвитку комунікативних навичок, емоційного інтелекту, саморегуляції та соціальної компетентності. Визначено стан використання театральних практик у позашкільній освіті на основі анкетування 12 фахівців та 18 батьків, а також структурованого інтерв'ю з експертом.

Розроблено та апробовано авторську програму інклюзивного театрального гуртка «Театр дружби та розуміння» (10 занять, 11 дітей 6–10 років з різними варіантами ООП). Програма включає три етапи (підготовчий, основний, заключний) з використанням адаптованих форм: лялькового театру, пантоміми, рольових ігор, елементів форум-театру та рефлексії.

Розроблено практичні рекомендації щодо організації інклюзивних театральних занять (оптимальна чисельність групи, адаптація матеріалів, співпраця з батьками, підготовка фахівців, забезпечення емоційної безпеки тощо).

Ключові слова: театральні практики, соціально-педагогічна робота, молодші школярі з особливими освітніми потребами (ООП), інклюзивна освіта, позашкільна освіта, драматерапія, соціалізація, емоційний інтелект.

SUMMARY

Lebedynets O. D. The use of theatrical practices in socio-pedagogical work with younger schoolchildren. – *Qualification scientific work as a manuscript.*

Bachelor's thesis in specialty 231 "Social Work" under the educational program "Social Pedagogy". – Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, 2026.

The qualification paper theoretically substantiates and empirically investigates the use of theatrical practices as an effective means of social and pedagogical work with primary school children with special educational needs (SEN) in extracurricular education settings.

The research was conducted on the basis of the Center for Scientific and Technical Creativity of Youth “Sfera” during the 2026 academic year.

The role of theatrical practices in the socialization of children with SEN is analyzed; their psychological and pedagogical characteristics and potential for the development of communication skills, emotional intelligence, self-regulation, and social competence are revealed. The current state of using theatrical practices in extracurricular education is determined based on a survey of 12 specialists and 18 parents, as well as a structured interview with an expert.

An author’s program of an inclusive theater group “Theater of Friendship and Understanding” (10 sessions, 11 children aged 6–10 with various types of SEN) was developed and tested. The program includes three stages (preparatory, main, and final) using adapted forms such as puppet theater, pantomime, role-playing games, elements of forum theater, and reflection.

Practical recommendations for organizing inclusive theatrical activities have been developed (optimal group size, adaptation of materials, cooperation with parents, training of specialists, ensuring emotional safety, etc.).

Keywords: theatrical practices, social and pedagogical work, primary school children with special educational needs (SEN), inclusive education, extracurricular education, drama therapy, socialization, emotional intelligence.

ЗМІСТ

ВСТУП……. 5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛЬНИХ ПРАКТИК У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З ООП…… 8
1.1. Роль театральних практик у соціалізації молодших школярів з ООП… 8
1.2. Особливості використання театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з ООП ……. 12
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛЬНИХ ПРАКТИК В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ…… 18
2.1. Стан використання театральних практик в соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з особливими освітніми потребами в умовах позашкільної освіти ……... 18
2.2. Практичні рекомендації щодо впровадження театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з ООП в умовах закладів позашкільної освіти ……. 47
ВИСНОВКИ …… 51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……... 53
ДОДАТКИ…….. 59

ВСТУП

У сучасних умовах реформування системи освіти в Україні, зокрема впровадження Нової української школи (НУШ) та принципів інклюзивної освіти, актуалізується проблема ефективної соціально-педагогічної роботи з молодшими школярами, які стикаються з викликами соціалізації, емоційного розвитку та адаптації до шкільного середовища. Сутність наукової задачі полягає в пошуку інноваційних підходів до соціально-педагогічної діяльності, що поєднують педагогічні, психологічні та мистецькі методи для подолання бар'єрів у розвитку дітей, особливо з особливими освітніми потребами (ООП). Стан проблеми характеризується суперечностями між теоретичними засадами соціальної роботи та їхнім практичним впровадженням: з одного боку, існують розроблені моделі соціальної адаптації та корекції (наприклад, через арттерапію та драматерапію), з іншого – бракує інтегрованих програм, адаптованих до молодшого шкільного віку, що враховують специфіку театральних практик як засобу соціалізації.

Значущість теми зумовлена необхідністю вирішення соціальних проблем, таких як ізоляція дітей з ООП, труднощі в комунікації та емоційній регуляції, що впливають на загальний розвиток школярів. Підстави для розробки теми базуються на нормативно-правових документах, як-от Закон України «Про освіту» [15] та Державний стандарт початкової освіти [10], які акцентують на інклюзії та формуванні соціальних компетентностей.

Обґрунтування необхідності дослідження випливає з аналізу сучасного стану: практично розв'язаними є питання загальної соціально-педагогічної підтримки, проте існують прогалини в інформації щодо використання театральних практик для молодших школярів, зокрема в інклюзивному контексті. Вчені, такі як О. Демченко [7; 8], В. Звєкова. [17], М. Паламарчук [31] та Н. Рудницька [34], підкреслюють потенціал театрального мистецтва в соціалізації, але бракує емпіричних даних про його ефективність у початковій школі.

Актуальність теми зумовлена новизною інтеграції театральних практик у соціально-педагогічну роботу, що пов’язана з іншими роботами в галузі артосвіти (О. Половіна [32], інклюзивних мистецьких практик [18]) можливими ризиками та обмеженнями драматерапії (В. Савінов [35]).

Актуальність дослідження полягає в розкритті суперечностей між поточним станом соціально-педагогічної діяльності з молодшими школярами та вимогами ефективної інклюзії: між теоретичними засадами театральної педагогіки (О. Мельник [28], Т. Турчин [39]) та їхнім практичним впровадженням; між наявними знаннями про соціалізацію дітей з ООП (Н. Мироненко [30], Н. Заєркова [14]) та потребою в нових методах для подолання комунікативних бар’єрів; між традиційними підходами до соціальної роботи (О. Карпенко [19], Н. Рудкевич [33]) та інноваційними фактами, пов’язаними з арттерапією.

Об’єкт дослідження: соціально-педагогічна робота з молодшими школярами з ООП.

Предмет дослідження: форми та методи театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах закладів позашкільної освіти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та дослідити форми та методи театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти.

Завдання дослідження:

1. Визначити роль театральних практик у соціалізації молодших школярів.
2. Проаналізувати особливості використання театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з ООП в закладах позашкільної освіти
3. Дослідити форми та методи театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з особливими освітніми потребами, стан використання в закладах позашкільної освіти.

4. Розробити авторську програму інклюзивного театрального гуртка та практичні рекомендації щодо її впровадження в закладах позашкільної освіти.

Для вирішення поставлених завдань застосовується комплекс методів.

5. Методи обиралися з урахуванням специфіки проблеми: теоретичний аналіз для розкриття особливостей використання театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з ООП в закладах позашкільної освіти, емпіричні методи для збору даних про стан використання театральних практик в соціально-педагогічній роботі в закладі позашкільної освіти (анкетування фахівців та батьків (онлайн за допомогою Google Forms).

Апробація результатів дослідження. Денисюк О., Лебединець О. Використання театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з особливими освітніми потребами в умовах позашкільної освіти. *Молодий вчений*. 2026. № 2 (139). URL:https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6621/6470

Структура та обсяг. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 81 сторінок, з них основного тексту 50 сторінок. Список використаних джерел налічує 41 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛЬНИХ ПРАКТИК У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБЕМИ

1.1. Роль театральних практик у соціалізації молодших школярів з ООП

Соціалізація молодших школярів з особливими освітніми потребами (ООП) у сучасному освітньому просторі України є одним із пріоритетних напрямів державної політики в галузі освіти та соціальної роботи. Згідно із Законом України «Про освіту» (2017), інклюзивна освіта забезпечує рівний доступ до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, психічних, інтелектуальних чи соціальних особливостей, і спрямована на формування соціальної компетентності як ключової складової розвитку особистості [15]. Державний стандарт початкової освіти (2020) наголошує на необхідності розвитку соціальних навичок, емоційного інтелекту та комунікативної компетентності вже на початковому етапі навчання, особливо для дітей з ООП, які часто стикаються з труднощами в адаптації до соціального середовища [10]. У контексті реформи «Нова українська школа» (НУШ) театральні практики розглядаються як ефективний інструмент соціально-педагогічної роботи, що сприяє інтеграції дітей з ООП у загальноосвітній простір, формуванню толерантності та взаємодії [3, с. 12].

Під соціалізацією в науковій літературі розуміється процес засвоєння індивідом соціальних норм, цінностей і ролей, що забезпечує його успішну інтеграцію в суспільство. Для молодших школярів з ООП цей процес ускладнюється обмеженими можливостями комунікації, емоційної саморегуляції та соціальної взаємодії.

О. Денисюк та колектив авторів зазначають, що соціальна робота з такими дітьми має бути спрямована на подолання бар’єрів у соціалізації через

інтерактивні методи [1, с. 147]. Соціальна компетентність, за визначенням Д. Губарєвої включає здатність до ефективної взаємодії, розуміння емоцій інших та адаптацію в групі, що особливо актуально в умовах інклюзивної початкової школи [6, с. 28]. Аналогічно Л. Кулакова підкреслює, що формування соціальної компетентності молодших школярів відбувається в освітньо-виховному процесі через активні форми діяльності, які дозволяють моделювати реальні соціальні ситуації [25, с. 66].

Театральні практики як засіб соціально-педагогічної роботи визначаються в літературі по-різному, залежно від контексту застосування. Театралізована діяльність, за тлумаченням О. Демченко та співавторів, є формою художньо-творчої активності, що поєднує елементи гри, імпровізації та рольового моделювання, і сприяє розвитку творчості та соціальних навичок дітей з ООП [8, с. 58]. У вузькому сенсі театральне мистецтво в освіті – це використання драматичних засобів (рольові ігри, етюди, вистави) для формування емоційної, комунікативної та соціальної сфер особистості [17, с. 144]. Ю. Возна пропонує розглядати елементи форум-театру як інтерактивну форму, де учасники не лише спостерігають, а й активно втручаються в сценарій, набуваючи соціальних умінь через рефлексію та емпатію [5, с. 61]. О. Денисюк розширює це визначення, наголошуючи, що театральні засоби в підготовці фахівців соціальної сфери дозволяють моделювати реальні ситуації соціальної підтримки, що безпосередньо переноситься на роботу з дітьми [9, с. 5].

Дослідження театральних практик у соціалізації дітей з ООП має глибокі корені в українській педагогічній науці. Серед провідних дослідників, які вивчали цю проблему, слід виділити О. Демченко та С. Драбинюк, які у своїх роботах акцентують увагу на театралізованій діяльності як засобі розвитку емоційної саморегуляції та комунікативної компетентності молодших школярів, у тому числі з проявами обдарованості чи іншими формами ООП [7, с. 70]. Л.Звєкова спеціально розглядає роль театрального мистецтва в інклюзивному класі початкової школи, доводячи, що воно сприяє подоланню соціальних бар’єрів і формуванню толерантного середовища [17, с. 145].

Т. Турчин аналізує театральне мистецтво як інтегративний компонент сучасної початкової школи, підкреслюючи його виховний потенціал у контексті НУШ [39, с. 59].

Важливим напрямом є адаптація існуючих програм театральних практик до потреб дітей з ООП. Так, Н. Краснокутська пропонує використовувати театралізовану діяльність для формування та розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення, адаптуючи класичні театральні техніки до корекційно-розвивальних завдань [24, с. 426]. Подібний підхід застосовують О. Кирилюк та О. Питель у програмі «Театр своїми руками», де спільна театралізована діяльність дітей і батьків стає засобом соціальної інтеграції сімей з ООП [21, с. 19]. Інклюзивні мистецькі практики, описані в арт-альбомі під ред. В. Висоцького, включають адаптовані театральні проєкти, що поєднують різні форми мистецтва для роботи з дітьми з інвалідністю та ООП у загальноосвітньому просторі [18, с. 48]. М. Паламарчук розробляє концепцію інклюзивного соціально-інтерактивного театру як технології дестигматизації осіб з інтелектуальними порушеннями, що може бути адаптована для молодшого шкільного віку [31, с. 287].

Театральні практики відіграють багатовекторну роль у соціалізації молодших школярів з ООП. По-перше, вони сприяють розвитку комунікативної компетентності. С. Драбинюк у своїх дослідженнях доводить, що театралізована діяльність дозволяє молодшим школярам опановувати невербальні та вербальні засоби спілкування через рольові ігри, що особливо ефективно для дітей з порушеннями мовлення чи соціальної взаємодії [12, с. 59]. По-друге, емоційна саморегуляція формується через переживання ролей і рефлексію, як зазначають О. Демченко та співавтори: участь у театральному гуртку допомагає дітям з обдарованістю (яка також належить до ООП) контролювати емоції та будувати конструктивні стосунки [7, с. 73]. По-третє, театр забезпечує соціальну інтеграцію та дестигматизацію. І. Лавриш підкреслює освітньо-виховні функції дитячого музичного театру в інклюзивній освіті, де спільні виступи руйнують бар’єри між дітьми з нормотиповим розвитком і ООП [26, с. 230].

Додатковим аспектом є формування творчості та мотивації до навчання. О. Демченко, К. Іщенко та інші автори стверджують, що театралізована діяльність як засіб розвитку творчості дітей з ООП активізує когнітивні процеси та сприяє самореалізації [8, с. 583]. У контексті соціально-педагогічної роботи з молоддю з інвалідністю А. Катеринич відзначає потенціал мистецьких технік, включаючи театральні, для соціальної підтримки та розвитку соціальних навичок [20, с. 140]. Н. Рудницька, Т. Шанскова та І. Коновальчук безпосередньо аналізують потенціал театрального мистецтва у формуванні соціальної компетенції учнів початкової школи, доводячи його ефективність через емпіричні дані [34, с. 270].

Адаптація програм театральних практик в Україні відбувається з урахуванням міжнародного досвіду та національних реалій. Наприклад, елементи форум-театру, запозичені з методики Аугусто Боала, адаптуються Ю. Возною для підготовки майбутніх соціальних працівників, а згодом переносяться на роботу з дітьми [5, с. 63]. У посібнику «Безпечна і дружня до дитини школа» (2020) театральні техніки рекомендується інтегрувати в НУШ для профілактики булінгу та розвитку емпатії [3, с. 40]. Корекційно-розвивальні технології О. Чеботарьової та колективу включають театральні елементи для дітей з комплексними порушеннями розвитку [22, с. 327]. Водночас В. Савінов попереджає про зворотний бік театрально-драматичних засобів арт-терапії: ризики емоційного перевантаження, вторинної травматизації чи неконтрольованої імпровізації, що вимагає обов’язкової підготовки фахівців і поступового введення практик [35, с. 47].

У соціально-педагогічній роботі театральні практики інтегруються з іншими методами. І. Сопівник та колектив підкреслюють, що соціальна робота з сім’ями, дітьми та молоддю має використовувати інтерактивні форми, такі як театр, для посилення сімейної соціалізації [37, с. 210]. О. Мальцева та К. Неборак аналізують соціальну підтримку дітей з ООП у закладах середньої освіти, де театральні проєкти стають частиною реабілітаційних програм [27, с. 254]. Н. Мироненко та Н. Синюк розглядають теоретико-практичні засади соціально-педагогічної роботи з дітьми з ООП саме через мистецькі форми [30, с. 154].

Отже, проведений теоретичний аналіз засвідчує, що театральні практики займають важливе місце у системі соціально-педагогічної роботи з молодшими школярами з особливими освітніми потребами та виступають ефективним засобом їхньої соціалізації. В умовах розвитку інклюзивної освіти в Україні вони набувають особливого значення як інструмент інтеграції дітей з ООП у загальноосвітній простір і формування їхньої соціальної компетентності.

Таким чином, театральні практики доцільно розглядати як цілісну соціально-педагогічну технологію, що поєднує корекційно-розвивальні, виховні та соціалізаційні можливості. Їх системне впровадження в освітній процес початкової школи відповідає сучасним вимогам інклюзивної освіти, сприяє формуванню ключових життєвих компетентностей і забезпечує умови для повноцінної соціальної інтеграції молодших школярів з особливими освітніми потребами.

1.2. Особливості використання театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з особливими освітніми потребами

Театральні практики в соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами є потужним інтегративним інструментом, що поєднує елементи мистецтва, психології, педагогіки та соціальної терапії для всебічного розвитку дитини. Під театральними практиками розуміють різноманітні форми діяльності: театралізовані ігри, рольові ігри, імпровізації, форум-театр, драматерапію, етюди, інсценізації, драматизації літературних творів та інші методи, засновані на принципах театрального мистецтва [9, с. 3].

За визначенням О. Мельник, театральна педагогіка являє собою методичний комплекс, що включає викладання через драматичні форми та спрямований на розвиток креативності, емоційного інтелекту, соціальних навичок і самовираження [28, с. 115]. У контексті роботи з дітьми віком 6–10 років ці практики набувають особливого значення, оскільки молодший шкільний

вік є сенситивним періодом для формування соціальної компетентності, емоційної регуляції, комунікативних умінь, уяви та самосвідомості [39, с. 57].

Значення використання театральних практик безпосередньо випливає з їхньої здатності ефективно вирішувати ключові завдання соціально-педагогічної роботи, визначені в нормативно-правових документах. Згідно з Державним стандартом початкової освіти та концепцією Нової української школи (НУШ), освіта акцентує на формуванні соціальних, емоційних та ключових компетентностей через інтерактивні, творчі та мистецькі методи, серед яких театральна діяльність посідає важливе місце [10; 3, с. 64]. Театральні практики сприяють гармонізації взаємодій дитини з соціумом, профілактиці складних життєвих обставин, розвитку толерантної поведінки, поваги до культурних відмінностей та подоланню стереотипів.

Як зазначає Т. Турчин, театральне мистецтво в практиці сучасної початкової школи дозволяє інтегрувати літературу, драматургію, музику та пластику для цілісного впливу на емоційну сферу дитини, допомагаючи переживати почуття на сцені, формувати розуміння власних та чужих емоцій, а також розвивати емпатію [39, с. 57]. Це особливо актуально для молодших школярів, які часто стикаються з проблемами дезадаптованості, фрустрації, тривожності, низьким рівнем soft skills та труднощами в соціальній адаптації [26, с. 65].

Різні вчені пояснюють значення театральних практик з різних аспектів, акцентуючи на їхньому психолого-педагогічному, виховному та корекційному потенціалі. За В. Звєковою, роль театрального мистецтва в навчанні молодших школярів полягає в стимулюванні розвитку через імітацію реальних ситуацій, що сприяє соціалізації, емоційній адекватності та формуванню адекватної самооцінки [17, с. 143]. О. Демченко та С. Драбинюк підкреслюють, що театральні гуртки та театралізована діяльність розвивають емоційну саморегуляцію, знижують тривожність, допомагають подолати страхи та невпевненість, формують емпатію, конструктивне спілкування та розуміння емоцій інших [7, с. 68].

Н. Рудницька, Т. Шанскова та І. Коновальчук бачать потенціал театрального мистецтва в формуванні соціальної компетенції учнів початкової школи через розширення словника емоцій, ідентифікацію емоційних станів, розвиток емоційної адекватності та оптимістичної поведінки [34, с. 267].

М. Васильєва, І. Романова та І. Шеплякова акцентують на актуальності використання засобів театрального мистецтва в соціальному вихованні, зокрема в центрах соціально-психологічної реабілітації, для подолання ізоляції, комунікативних бар'єрів та розвитку соціальних умінь [4, с. 97]. Ю. Возна розглядає елементи форум-театру як інтерактивні форми засвоєння соціальних умінь, що розвивають креативність, толерантність та здатність до моделювання соціальних ситуацій [5, с. 60].

Одним із найважливіших аспектів значення театральних практик є їхній потужний вплив на емоційний розвиток молодших школярів. Театральна діяльність створює безпечне середовище для вираження емоцій, що сприяє формуванню емоційного інтелекту, саморегуляції та розуміння емоцій інших [23, с. 192]. За Т. Котик, у Новій українській школі теорія та практика формування емоційного інтелекту передбачає використання мистецьких методів для конструктивного управління емоціями, оцінки ризиків та ефективної співпраці [23, с. 192]. Театралізована діяльність інтегрує елементи драматургії, дозволяючи дітям подолати скованість, формувати адекватну самооцінку та розвивати емпатію через рольові ігри та імпровізації [12, с. 57].

Значення театральних практик також полягає в розвитку комунікативної компетентності. С. Драбинюк зазначає, що театралізована діяльність сприяє формуванню комунікативних навичок через рольові ігри, імпровізації та групові вправи, що покращують вербальну та невербальну комунікацію, розвивають мовлення та артикуляцію [12, с. 57].

Н. Краснокутська підкреслює використання театралізованої діяльності як засобу формування та розвитку мовлення, розширення словникового запасу та покращення комунікативної компетентності [24, с. 425]. У соціально-педагогічній роботі це допомагає долати бар'єри в спілкуванні, формувати

навички командної роботи, конфліктного вирішення та толерантності [34, с. 267]. Форум-театр, за Ю. Возною, є інтерактивною формою, де діти моделюють соціальні ситуації, засвоюючи уміння емпатії та толерантності [5, с. 60].

Театральні практики мають велике значення для соціалізації молодших школярів, сприяючи інтеграції в колектив та громаду. М.Є. Паламарчук описує інклюзивний соціально-інтерактивний театр як технологію дестигматизації, що розвиває соціальні навички через спільну діяльність та групову взаємодію [31, с. 280].

О. Половина та І. Кондратець у посібнику «Артосвіта» акцентують на арт-практиках, включаючи театр, для формування соціальної компетентності, розвитку толерантності та поваги до відмінностей [32, с. 55]. У молодшому шкільному віці це допомагає подолати ізоляцію, формувати навички співпраці, групової динаміки та соціальної адаптації [17, с. 1438].

Д. Чорна та І. Шеплякова розглядають анімацію та подібні форми як засоби соціального виховання, що розвивають креативність та соціальні уміння [41, с. 210].

Окрім переваг, значення театральних практик включає усвідомлення ризиків та обмежень. В. Савінов аналізує зворотний бік театрально-драматичних засобів арт-терапії, зазначаючи можливі ризики переживання травмуючих емоцій, якщо практики не адаптовані до віку дитини та не супроводжуються професійним керівництвом [35, с. 40]. Для молодших школярів важливо дозувати емоційне навантаження, уникати перевантаження та забезпечувати безпечне середовище [9, с. 3].

У практичному аспекті значення театральних практик підтверджується численними прикладами програм та досліджень. О. Кирилюк та О. Питель описують театралізовану діяльність «Театр своїми руками» для дітей та батьків, що сприяє сімейній соціалізації та зміцненню зв’язків [21, с. 18]. А.А. Катеринич зазначає використання мистецьких технік, включаючи театр, у роботі з молоддю для розвитку емоційних навичок [20, с. 137]. У виданні «Інклюзивні мистецькі практики в Україні» наведено приклади театральних гуртків для соціальної

інтеграції [18, с. 164]. Дослідження О. Денисюк демонструє, як театральне мистецтво готує майбутніх фахівців соціальної роботи до практичної діяльності [1, с. 420].

Театральні практики сприяють креативному розвитку дитини. О. Демченко та співавтори показують, як театралізована діяльність розвиває творчість через інтеграцію елементів драматургії, музики та пластики [8, с. 580]. Л. Кулакова підкреслює формування соціальної компетентності в освітньо-виховному процесі через мистецькі методи [25, с. 65]. У молодшому віці це дозволяє розвивати уяву, імпровізацію, оригінальне мислення та творчий потенціал.

Значення для профілактики соціальних проблем є одним з найважливіших. Театральні практики допомагають профілактувати булінг, конфлікти, ізоляцію та соціальну дезадаптацію, моделюючи ситуації для навчання толерантності, емпатії та конструктивної взаємодії [27, с. 245].

Н. Мироненко та Н. Синюк зазначають теоретичні засади роботи з дітьми в закладах освіти через мистецькі методи [30, с. 151].

У контексті НУШ театральні практики інтегруються в уроки та позакласну діяльність для розвитку ключових компетентностей [10]. С. Архіпова та І. Красілич підкреслюють підготовку фахівців до інклюзивної освіти через мистецькі тенденції [2, с. 28].

Отже, аналіз наукових джерел і практичних підходів засвідчує, що театральні практики є важливим і ефективним компонентом соціально-педагогічної роботи з молодшими школярами з особливими освітніми потребами. Їх особливість полягає в інтегративному характері, що поєднує елементи мистецтва, педагогіки, психології та соціальної роботи, забезпечуючи комплексний вплив на розвиток дитини.

Таким чином, театральні практики виступають не лише ефективним засобом розвитку окремих психічних функцій чи навичок, а цілісною соціально-педагогічною технологією, що забезпечує гармонійний розвиток особистості молодшого школяра з особливими освітніми потребами. Їх впровадження в освітній процес відповідає сучасним вимогам інклюзивної освіти, сприяє

формуванню ключових компетентностей і створює передумови для успішної соціалізації дитини.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛЬНИХ ПРАКТИК В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Стан використання театральних практик в соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з особливими освітніми потребами в умовах позашкільної освіти

Емпіричне дослідження проведено з метою перевірки теоретичних положень, викладених у першому розділі, та розробки практичних рекомендацій щодо впровадження театральних практик у соціально-педагогічну роботу з молодшими школярами з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах закладу позашкільної освіти. Дослідження здійснювалося на базі Центру науково-технічної творчості молоді «Сфера» (ЦНТТМ «Сфера») протягом 2026 навчального року. Вибір бази дослідження зумовлений тим, що заклад активно реалізує інклюзивні програми позашкільної освіти, має досвід роботи з дітьми молодшого шкільного віку (6–10 років) з ООП та є типовим представником сучасних центрів позашкільної освіти в Україні.

Дослідження мало комплексний характер і включало три етапи: підготовчий, основний та аналітичний.

Підготовчий етап передбачав:

-розробку інструментарію дослідження (анкети для фахівців та батьків, путівник структурованого інтерв’ю);

-узгодження проведення дослідження з адміністрацією ЦНТТМ «Сфера»;

-отримання інформованої згоди від учасників (фахівців і батьків);

-пілотне тестування анкет на невеликій вибірці (3 фахівці та 4 батьки) з метою уточнення формулювань питань і коректності шкал.

Основний етап включав безпосередній збір емпіричних даних. Методами збору інформації були:

1. Анкетування – основний кількісний метод, що дозволив отримати стандартизовані дані від значної кількості респондентів. Опитування проводилося онлайн за допомогою Google Forms (посилання на анкети: Додаток А та Додаток Б). Анкети містили закриті (з варіантами відповідей), напівзакриті та відкриті питання, що забезпечувало поєднання кількісного та якісного аналізу.

2. Структуроване інтерв'ю – якісний метод, проведене з одним фахівцем, який має багаторічний досвід використання театральних практик в інклюзивних групах. Інтерв'ю тривало 45 хвилин, проводилося очно за заздалегідь розробленим путівником (Додаток В).

3. Педагогічне спостереження – здійснювалося під час відвідування занять театральних гуртків закладу (8 відвідувань по 45–60 хвилин). Фіксувалися поведінка дітей, рівень залученості, прояви комунікативних та емоційних навичок, особливості взаємодії в інклюзивній групі.

4. Аналіз документації – вивчено плани роботи гуртків, індивідуальні програми розвитку дітей з ООП, звіти соціальних педагогів та психологічні характеристики за 2025–2026 рр.

У дослідженні взяли участь 30 респондентів: 12 фахівців (соціальні педагоги, керівники театральних/драматичних гуртків, практичні психологи, педагоги-організатори ЦНТТМ «Сфера»). Критерії вибору: стаж роботи з дітьми 6–10 років не менше 1 року та наявність досвіду роботи з дітьми з ООП. 18 батьків дітей молодшого шкільного віку з ООП, які відвідують або відвідували заняття в ЦНТТМ «Сфера».

Усі учасники дали добровільну інформовану згоду. Анонімність і конфіденційність даних гарантувалися: анкети не містили прізвищ, IP-адреси не фіксувалися, результати оброблялися в узагальненому вигляді.

Характеристика інструментарію. Анкета для фахівців (Додаток А) складалася з 16 питань, об'єднаних у три блоки: «Інформація про респондента», «Оцінка ефективності театральних практик» та «Практичний досвід». Анкета

для батьків (Додаток Б) містила 16 питань і включала блоки: «Інформація про дитину», «Труднощі соціальної адаптації», «Оцінка корисності театральних практик» та «Побажання щодо організації гуртка».

Структуроване інтерв'ю (Додаток В) складалося з 7 відкритих питань, спрямованих на отримання детальної експертної інформації про методи, результати, труднощі, адаптацію та рекомендації щодо використання театральних практик.

Аналітичний етап передбачав:

-кількісну обробку даних анкетування за допомогою Google Forms (середні бали, ранжування);

-якісний контент-аналіз відкритих відповідей та стенограми інтерв'ю (метод тематичного аналізу);

-тріангуляцію даних (порівняння результатів анкетування, інтерв'ю, спостереження та аналізу документації);

-формулювання практичних рекомендацій.

Дотримано всіх етичних принципів наукового дослідження: добровільність участі, право на відмову в будь-який момент, забезпечення конфіденційності, відсутність шкоди респондентам. Дослідження не передбачало втручання в навчально-виховний процес і не створювало додаткового емоційного навантаження для дітей.

Таким чином, організація та методика дослідження відповідали меті та завданням роботи, забезпечували репрезентативність даних у межах обраної бази та дозволили отримати достовірні емпіричні результати для перевірки теоретичних положень і розробки практичних рекомендацій щодо інклюзивного театрального гуртка в закладі позашкільної освіти. Розглянемо детальніше отримані результати опитування 12 фахівців ЦНТТМ «Сфера» (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Розподіл респондентів за віком

Вік	Кількість осіб
до 25 років	1
26–35 років	5

Продовження таблиці 2.1.

36–45 років	4
46–55 років	2
понад 55 років	0
Всього	12

Аналіз розподілу респондентів за віком (табл. 2.1) свідчить про те, що вибірка представлена переважно фахівцями активного професійного віку. Найбільшу частку становлять респонденти віком 26–35 років (5 осіб) та 36–45 років (4 особи), що разом охоплює більшість опитаних. Це дозволяє говорити про достатній рівень професійної зрілості, сформованість практичних навичок і водночас відкритість до впровадження інноваційних методів, зокрема театральних практик.

Наявність 2 респондентів у віковій категорії 46–55 років свідчить про залучення до дослідження більш досвідчених фахівців, які мають значний педагогічний та життєвий досвід і можуть забезпечити більш глибоке, критичне осмислення використання театральних методик у роботі з дітьми з ООП.

Водночас лише 1 респондент віком до 25 років і відсутність осіб старше 55 років вказують на обмежену представленість наймолодших і найстарших вікових груп. Це може свідчити про те, що у дослідженні домінують фахівці із вже сформованою професійною позицією, але дещо обмежено враховано погляди початківців і представників старшого покоління.

Отже, вікова структура респондентів є достатньо збалансованою та репрезентативною для аналізу досліджуваної проблеми, оскільки охоплює різні етапи професійного становлення фахівців і дозволяє отримати об’єктивне уявлення про використання театральних практик у сучасній соціально-педагогічній діяльності.

Таблиця 2.2.

Розподіл респондентів за статтю

Стать	Кількість осіб
Жінка	10
Чоловік	2
Всього	12

Аналіз розподілу респондентів за статтю (табл. 2.2) показує суттєве переважання жінок серед опитаних фахівців: 10 осіб із 12 є жінками, тоді як чоловіки становлять лише 2 особи.

Такий розподіл є характерним для сфери освіти, соціально-педагогічної та психологічної роботи, де традиційно домінують жінки. Це відображає загальну тенденцію гендерної структури педагогічних професій в Україні, особливо в напрямі роботи з дітьми молодшого шкільного віку та дітьми з особливими освітніми потребами.

Переважання жінок у вибірці може певною мірою впливати на характер отриманих відповідей, зокрема на більш виражену орієнтацію на емоційно-чуттєві аспекти розвитку дитини, підтримувальні форми взаємодії та використання творчих методів, серед яких театральні практики займають значне місце.

Водночас наявність чоловіків-респондентів (2 особи) забезпечує певну варіативність поглядів і дозволяє врахувати різні підходи до організації соціально-педагогічної діяльності.

Отже, гендерна структура вибірки є типовою для досліджуваної професійної сфери та не викривляє загальної інтерпретації результатів, однак відображає загальну тенденцію фемінізації педагогічної та соціально-освітньої діяльності.

Таблиця 2.3.

Основна посада респондентів (питання 3, можна було обрати кілька)

Посада	Кількість осіб
Керівник театрального/драматичного гуртка	6
Соціальний педагог	5
Практичний психолог	4
Педагог-організатор / методист позашкільної освіти	3
Вчитель початкових класів	2
Інше	1

Аналіз розподілу респондентів за основною посадою (табл. 2.3) свідчить про міждисциплінарний характер вибірки та різноманітність професійних ролей

фахівців, залучених до дослідження. Оскільки респонденти могли обирати декілька варіантів відповідей, отримані дані відображають не лише формальні посади, а й фактичну багатофункціональність їхньої професійної діяльності.

Найбільшу групу становлять керівники театральних/драматичних гуртків (6 осіб). Це свідчить про те, що значна частина опитаних безпосередньо залучена до організації театральної діяльності з дітьми, володіє практичним досвідом застосування театральних методик та може оцінювати їх ефективність на основі реальної педагогічної практики. Саме ця група є ключовою для дослідження, оскільки забезпечує безпосередній зв’язок із темою театральних практик.

Другою за чисельністю є група соціальних педагогів (5 осіб), що підкреслює соціально-педагогічний контекст дослідження. Соціальні педагоги відіграють важливу роль у процесі соціалізації дітей з ООП, оскільки здійснюють супровід, підтримку та профілактику соціальних труднощів. Їх участь дозволяє оцінити театральні практики як інструмент соціальної адаптації та інтеграції дітей у колектив.

Практичні психологи (4 особи) формують важливу аналітичну складову вибірки. Їхня присутність забезпечує психологічне бачення проблеми, зокрема в аспекті емоційного розвитку, подолання тривожності, страхів, формування саморегуляції та емоційного інтелекту. Саме ця категорія респондентів дозволяє глибше оцінити корекційно-розвивальний потенціал театральних практик.

Педагоги-організатори та методисти позашкільної освіти (3 особи) забезпечують організаційно-методичний аспект дослідження. Вони мають досвід впровадження різних освітніх програм і можуть оцінити можливості інтеграції театральних практик у систему позашкільної освіти, а також їх відповідність програмним вимогам.

Вчителі початкових класів (2 особи) представляють шкільну ланку освіти, що дозволяє розглянути театральні практики в умовах навчального процесу. Хоча їх кількість є меншою, їхні відповіді є важливими для розуміння можливостей використання театральних методів безпосередньо на уроках та в класній роботі.

Категорія «Інше» (1 особа) включає фахівця суміжної спеціальності, що додатково розширює спектр професійних підходів у вибірці.

Отже, структура посад респондентів свідчить про комплексний, міждисциплінарний характер дослідження, у якому поєднані мистецький, соціально-педагогічний, психологічний та методичний підходи. Це забезпечує всебічний аналіз використання театральних практик у роботі з молодшими школярами з ООП та підвищує обґрунтованість отриманих результатів.

Таблиця 2.4.

Стаж роботи з дітьми молодшого шкільного віку (6–10 років) (питання 4)

Стаж роботи	Кількість осіб
менше 1 року	0
1–3 роки	3
4–7 років	5
8–12 років	3
понад 12 років	1
Всього	12

Аналіз стажу роботи респондентів з дітьми молодшого шкільного віку (табл. 2.4) свідчить про наявність у вибірці переважно фахівців із достатнім рівнем практичного досвіду, що підвищує достовірність отриманих емпіричних даних та дозволяє оцінювати театральні практики на основі реальної педагогічної діяльності.

Найбільшу групу становлять респонденти зі стажем 4–7 років (5 осіб), що свідчить про сформований професійний рівень і достатній досвід роботи з молодшими школярами. Саме ця категорія фахівців, як правило, вже володіє базовими методиками соціально-педагогічної роботи, але водночас залишається відкритою до впровадження інноваційних підходів, зокрема театральних практик.

Значну частину вибірки становлять також респонденти зі стажем 8–12 років (3 особи), які мають високий рівень професійної компетентності та значний практичний досвід. Їхні оцінки є особливо цінними, оскільки базуються на тривалому спостереженні за розвитком дітей і результативністю різних педагогічних методів.

Група зі стажем 1–3 роки (3 особи) представляє молодих фахівців, які перебувають на етапі професійного становлення. Вони, як правило, більш схильні до використання сучасних інтерактивних та творчих методів, що може позитивно впливати на впровадження театральних практик у педагогічний процес.

Наявність лише 1 респондента зі стажем понад 12 років свідчить про обмежене представництво найдосвідченішої категорії фахівців. Водночас їх участь є важливою, оскільки дозволяє врахувати довготривалі тенденції та глибокий практичний досвід у роботі з дітьми.

Відсутність респондентів із стажем менше 1 року свідчить про те, що у дослідженні не представлені фахівці без практичного досвіду, що позитивно впливає на якість отриманих даних.

Структура стажу роботи респондентів є достатньо збалансованою та включає як молодих спеціалістів, так і досвідчених педагогів. Це забезпечує різноплановість оцінок і підходів до використання театральних практик у роботі з молодшими школярами з ООП, а також підвищує наукову обґрунтованість результатів дослідження.

Таблиця 2.5.

Досвід роботи з дітьми з ООП (питання 5)

Варіант відповіді	Кількість осіб
Так, постійно	7
Так, епізодично	5
Ні, майже не працюю	0
Ні, зовсім не працюю	0
Всього	12

Аналіз досвіду роботи респондентів з дітьми з особливими освітніми потребами (табл. 2.5) свідчить про високий рівень релевантності вибірки до тематики дослідження та безпосередню практичну залученість усіх опитаних фахівців у інклюзивний освітній процес.

Найбільшу групу становлять респонденти, які працюють з дітьми з ООП постійно (7 осіб). Це вказує на те, що більшість фахівців мають системний і

регулярний досвід взаємодії з цією категорією дітей, що дозволяє їм глибоко розуміти їхні освітні, соціальні та психологічні потреби. Саме ця група забезпечує найбільш практико-орієнтовані та обґрунтовані оцінки ефективності театральних практик.

Друга частина вибірки (5 осіб) зазначила, що працює з дітьми з ООП епізодично. Це свідчить про періодичну або ситуативну взаємодію з дітьми цієї категорії, наприклад у межах окремих заходів, проєктів або інклюзивних груп. Попри менш системний характер роботи, ця група також має практичний досвід і може порівнювати різні підходи до організації соціально-педагогічної діяльності, зокрема використання театральних практик.

Важливо відзначити, що серед респондентів відсутні особи, які не працюють або майже не працюють з дітьми з ООП. Це є суттєвою перевагою вибірки, оскільки всі учасники анкетування мають безпосередній досвід інклюзивної взаємодії. Така особливість забезпечує високу валідність отриманих даних і дозволяє розглядати результати як практично обґрунтовані.

Аналіз показує, що вибірка є цілеспрямовано сформованою та орієнтованою на фахівців, які мають реальний досвід роботи з дітьми з ООП. Це створює надійну емпіричну основу для подальшого аналізу ефективності театральних практик у соціально-педагогічній роботі.

Таблиця 2.6.

Оцінка ефективності театральних практик

Варіант відповіді	Кількість осіб
Дуже ефективним	5
Скоріше ефективним	4
Разом ефективні	9
Важко сказати	2
Скоріше неефективним	1
Зовсім неефективним	0
Всього	12

Аналіз оцінки ефективності театральних практик (табл. 2.6) демонструє переважно позитивне ставлення фахівців до їх використання у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з ООП.

Найбільша частка респондентів вважає театральні практики ефективними: 5 осіб оцінили їх як «дуже ефективні», ще 4 - як «скоріше ефективні». У сукупності це становить 9 із 12 опитаних фахівців, що свідчить про домінування позитивної експертної думки щодо результативності театралізованої діяльності. Така оцінка може пояснюватися спостережуваними позитивними змінами у дітей, зокрема покращенням комунікативних навичок, емоційної регуляції та соціальної взаємодії.

Разом із тим 2 респонденти обрали варіант «важко сказати», що може вказувати на недостатній досвід системного використання театральних практик або відсутність чітких критеріїв оцінювання їх ефективності. Це також може свідчити про ситуативний характер застосування таких методів, коли результати не завжди є очевидними або стабільними.

Один респондент оцінив театральні практики як «скоріше неефективні», що є поодинокою позицією у вибірці. Така думка може бути пов’язана з труднощами впровадження методики, недостатньою адаптацією матеріалу до особливостей дітей з ООП або організаційними умовами роботи.

Важливо підкреслити, що жоден із респондентів не вважає театральні практики зовсім неефективними, що є суттєвим показником загального позитивного сприйняття цього інструменту в професійному середовищі.

Отже, результати свідчать про високий рівень визнання ефективності театральних практик у роботі з дітьми з ООП, водночас виявляють потребу у подальшому методичному обґрунтуванні, стандартизації підходів та підвищенні рівня підготовки фахівців для їх більш системного застосування.

Таблиця 2.7.

Найважливіші переваги (ранжовано за кількістю виборів)

Перевага	Кількість осіб
Розвиток комунікативних навичок	11
Розвиток емоційного інтелекту та саморегуляції	10
Подолання тривожності, страхів, невпевненості	9
Формування соціальних навичок і толерантності	8
Розвиток емпатії	7
Зміцнення самооцінки	6
Можливість безпечного вираження емоцій	5

Продовження таблиці 2.7.

Розвиток уяви та креативності	4
Поліпшення мовлення та артикуляції	3
Інше	0

Аналіз результатів щодо найважливіших переваг театральних практик (табл. 2.7) свідчить про чітко виражену пріоритетність їхнього впливу на комунікативну та емоційно-соціальну сферу розвитку молодших школярів з ООП.

Найвищу оцінку серед респондентів отримав розвиток комунікативних навичок (11 осіб). Це підтверджує провідну роль театральної діяльності як засобу формування мовленнєвої активності, навичок діалогу, уміння висловлювати власні думки та взаємодіяти з оточенням. Саме комунікативний аспект є базовим у процесі соціалізації дітей, особливо з особливими освітніми потребами.

Другою за значущістю перевагою визначено розвиток емоційного інтелекту та саморегуляції (10 осіб), що свідчить про високу ефективність театральних практик у формуванні здатності розпізнавати, усвідомлювати та контролювати емоції. Це особливо важливо для дітей з ООП, у яких часто спостерігаються труднощі емоційної регуляції.

Подолання тривожності, страхів та невпевненості (9 осіб) також належить до найбільш значущих результатів. Це вказує на терапевтичний потенціал театралізованої діяльності, яка створює безпечне ігрове середовище для проживання різних соціальних ситуацій та зниження емоційної напруги.

Формування соціальних навичок і толерантності (8 осіб) та розвиток емпатії (7 осіб) підкреслюють значення театральних практик у процесі соціальної інтеграції дітей з ООП. Через виконання ролей і групову взаємодію діти вчаться розуміти інших, приймати відмінності та будувати конструктивні стосунки.

Зміцнення самооцінки (6 осіб) та можливість безпечного вираження емоцій (5 осіб) свідчать про позитивний вплив театральної діяльності на внутрішній емоційний стан дитини, формування впевненості у власних силах та зниження психологічних бар’єрів.

Розвиток уяви та креативності (4 особи) і поліпшення мовлення та артикуляції (3 особи) отримали меншу кількість виборів, однак залишаються важливими додатковими ефектами театральних практик, що переважно проявляються у дітей з мовленнєвими та когнітивними труднощами.

Варіант «Інше» не був обраний жодним респондентом, що свідчить про повну релевантність запропонованого переліку переваг і достатню повноту його охоплення.

Отже, результати демонструють, що театральні практики найперше розглядаються фахівцями як інструмент розвитку комунікації, емоційної сфери та соціальної взаємодії, що повністю відповідає їхній ролі в процесі соціалізації молодших школярів з ООП.

Таблиця 2.8.

Труднощі використання театральних практик

Труднощі	Кількість осіб
Недостатня підготовка педагогів до роботи з ООП	8
Складно підібрати матеріал відповідно до особливостей дітей	7
Проблеми з організацією інклюзивного процесу	6
Діти швидко втомлюються або втрачають увагу	5
Обмежений час занять	3
Відсутність спеціально обладнаного приміщення	2
Опір батьків	1
Інше	0

Аналіз труднощів використання театральних практик у соціально-педагогічній роботі (табл. 2.8) дозволяє виявити основні бар’єри, що ускладнюють їх системне впровадження у роботу з молодшими школярами з ООП.

Найбільш значущою проблемою респонденти визначили недостатню підготовку педагогів до роботи з дітьми з ООП (8 осіб). Це свідчить про наявність кадрового виклику в сфері інклюзивної освіти, зокрема недостатній рівень методичної та практичної готовності фахівців до використання театральних технологій у корекційно-розвивальній роботі. Така ситуація прямо впливає на якість і системність застосування театральних практик.

Другою за значущістю є складність підбору матеріалу відповідно до особливостей дітей (7 осіб). Це вказує на потребу в адаптації сценаріїв, вправ і театральних завдань з урахуванням різних нозологій, рівня розвитку та індивідуальних освітніх потреб дітей з ООП. Відсутність готових адаптованих матеріалів ускладнює практичне впровадження театральної діяльності.

Проблеми з організацією інклюзивного процесу (6 осіб) свідчать про системні труднощі інтеграції дітей з ООП у спільну театралізовану діяльність. Це може бути пов’язано як з недостатньою координацією між фахівцями, так і з відсутністю чітких організаційно-методичних алгоритмів проведення занять.

Діти швидко втомлюються або втрачають увагу (5 осіб) — ще один важливий фактор, що має психофізіологічне підґрунтя. Він вказує на необхідність чіткого дозування навантаження, коротких і структурованих вправ, а також врахування індивідуальних особливостей працездатності дітей з ООП.

Менш значущими, але все ж важливими є обмежений час занять (3 особи) та відсутність спеціально обладнаного приміщення (2 особи). Ці фактори мають організаційно-матеріальний характер і впливають на регулярність та якість проведення театральної діяльності.

Опір батьків (1 особа) є поодиноким випадком, що свідчить про загалом позитивне або нейтральне ставлення сімей до використання театральних практик у роботі з дітьми.

Варіант «Інше» не був обраний жодним респондентом, що підтверджує достатню повноту запропонованого переліку труднощів.

Отже, результати свідчать, що основні бар’єри у використанні театральних практик мають переважно кадровий і методичний характер, тоді як організаційні та матеріально-технічні проблеми відіграють другорядну роль. Це підкреслює необхідність підвищення рівня професійної підготовки фахівців та розробки адаптованого методичного забезпечення для ефективного впровадження театральних технологій у роботі з дітьми з ООП.

Таблиця 2.9.

Частота використання театральних практик

Варіант відповіді	Кількість осіб
Так, регулярно	4
Так, епізодично	8
Ні, але планую використовувати	0
Ні, не використовував(ла)	0
Всього	12

Аналіз частоти використання театральних практик у соціально-педагогічній роботі (табл. 2.9) дозволяє оцінити рівень їх фактичного впровадження у професійну діяльність фахівців, які працюють з молодшими школярами з ООП.

Отримані результати свідчать, що театральні практики використовуються всіма респондентами, однак переважно не системно. Так, лише 4 особи зазначили, що застосовують їх регулярно. Це вказує на наявність відносно невеликої групи фахівців, які інтегрують театралізовану діяльність у свою роботу як постійний метод соціально-педагогічного впливу, ймовірно, мають відповідний досвід, підготовку або працюють у середовищі, де такі практики є частиною освітнього процесу.

Найбільша частка респондентів - 8 осіб - використовує театральні практики епізодично. Це свідчить про те, що для більшості фахівців вони виступають додатковим, допоміжним інструментом, який застосовується ситуативно, залежно від змісту занять, особливостей групи або наявних організаційних можливостей. Такий підхід може бути пов’язаний як із недостатньою методичною підготовкою, так і з обмеженістю часу або ресурсів.

Важливо відзначити, що серед респондентів відсутні ті, хто зовсім не використовує театральні практики або лише планує їх впровадження. Це свідчить про загальне визнання їхньої доцільності та актуальності у роботі з дітьми з ООП, а також про наявність хоча б мінімального практичного досвіду у всіх учасників дослідження.

Отже, результати аналізу демонструють, що театральні практики вже інтегровані у професійну діяльність більшості фахівців, проте переважає їх епізодичне використання. Це вказує на потребу у подальшій систематизації, методичному забезпеченні та підвищенні рівня підготовки педагогів для

переходу від фрагментарного до регулярного та цілеспрямованого застосування театральних технологій у соціально-педагогічній роботі.

Таблиця 2.10.

Оцінка рівня підготовки фахівців

Варіант відповіді	Кількість осіб
Добре підготовлені	1
Скоріше підготовлені	2
Середній рівень підготовки	5
Скоріше не підготовлені	3
Зовсім не підготовлені	1
Разом середній або нижче	9
Всього	12

Аналіз оцінки рівня підготовки фахівців до використання театральних практик у роботі з молодшими школярами з ООП (табл. 2.10) свідчить про переважання середнього та недостатнього рівня професійної готовності.

Лише 1 респондент оцінив фахівців як добре підготовлених, що вказує на поодинокі випадки високого рівня компетентності у сфері театральних практик. Ще 2 особи вважають, що фахівці скоріше підготовлені, що також відображає відносно позитивну, але не повністю впевнену оцінку наявних професійних навичок.

Найбільша частка відповідей припадає на варіант «середній рівень підготовки» (5 осіб), що свідчить про те, що значна кількість фахівців має базові знання та окремі практичні вміння, однак їм бракує системності, поглибленої методичної підготовки та впевненого володіння театральними технологіями у роботі з дітьми з ООП.

Водночас 3 респонденти вважають фахівців скоріше не підготовленими, а ще 1 - зовсім не підготовленими. Це разом становить 4 негативні оцінки, що вказує на наявність суттєвих прогалин у професійній підготовці значної частини спеціалістів. Такі оцінки можуть бути пов’язані з недостатньою кількістю спеціалізованих курсів, тренінгів або практико-орієнтованих програм з використання театральних практик в інклюзивному середовищі.

Узагальнений показник (9 із 12 респондентів віднесли рівень підготовки до середнього або нижче) підтверджує наявність системної проблеми недостатньої професійної готовності фахівців до ефективного впровадження театральних практик.

Отже, результати аналізу свідчать, що попри визнання ефективності театральних методів, їх практична реалізація обмежується недостатнім рівнем підготовки педагогів і соціальних працівників. Це актуалізує необхідність удосконалення системи професійного навчання, підвищення кваліфікації та розробки спеціалізованого методичного забезпечення у сфері театральної педагогіки в умовах інклюзивної освіти.

Таблиця 2.11.

Фактори, що перешкоджають впровадженню (питання 13, до 3 варіантів)

Фактор	Кількість осіб
Недостатня кваліфікація педагогів	9
Відсутність спеціальних програм	7
Недостатня методична база	6
Брак часу в розкладі	4
Обмежене фінансування	3
Недостатня підтримка адміністрації	2
Інше	0

Аналіз факторів, що перешкоджають впровадженню театральних практик у соціально-педагогічній роботі (табл. 2.11) дозволяє виявити основні системні та організаційні бар’єри, які впливають на ефективність їх використання у роботі з молодшими школярами з ООП.

Найбільш значущим стримувальним фактором визначено недостатню кваліфікацію педагогів (9 осіб). Це свідчить про ключову проблему кадрового забезпечення, яка полягає у недостатньому рівні теоретичної та практичної підготовки фахівців до використання театральних технологій в інклюзивному освітньому середовищі. Саме цей чинник прямо впливає на якість та системність впровадження театральних практик.

Другою за значущістю є відсутність спеціальних програм (7 осіб). Це вказує на недостатню розробленість структурованих, методично обґрунтованих

програм театральної діяльності, адаптованих до потреб дітей з ООП. Відсутність чітких програм ускладнює планування занять та знижує ефективність їх реалізації.

Недостатня методична база (6 осіб) також є суттєвим бар'єром. Вона проявляється у нестачі сучасних методичних рекомендацій, сценаріїв, адаптованих вправ і дидактичних матеріалів для організації театральної діяльності з урахуванням різних нозологій та індивідуальних освітніх потреб дітей.

Організаційні труднощі, зокрема брак часу в розкладі (4 особи), свідчать про обмежені можливості інтеграції театральних практик у навчально-виховний процес. Це може бути пов'язано з перевантаженістю навчальних програм та недостатнім врахуванням позакласної творчої діяльності.

Обмежене фінансування (3 особи) є додатковим фактором, який впливає на матеріально-технічне забезпечення театральної діяльності, зокрема відсутність необхідних ресурсів для організації якісних занять, костюмів, реквізиту чи спеціального обладнання.

Найменш поширеним фактором є недостатня підтримка адміністрації (2 особи), що свідчить про відносно сприятливе управлінське середовище в більшості закладів, однак окремі випадки все ж вказують на потребу посилення організаційної підтримки впровадження інноваційних методів.

Варіант «Інше» не був обраний жодним респондентом, що підтверджує повноту запропонованого переліку факторів.

Отже, результати аналізу свідчать, що основні перешкоди впровадження театральних практик мають переважно кадрово-методичний характер, тоді як організаційні та ресурсні фактори відіграють другорядну, але також значущу роль. Це підкреслює необхідність комплексного підходу до вирішення проблеми шляхом підвищення кваліфікації педагогів, розробки спеціальних програм і вдосконалення методичного забезпечення театральної діяльності в інклюзивній освіті.

Аналіз відповідей на відкриті запитання дозволив отримати якісні дані, що доповнюють кількісні результати та забезпечують глибше розуміння особливостей використання театральних практик у роботі з молодшими школярами з ООП.

Щодо ефективних форм і методів театральної діяльності (питання 10), респонденти найчастіше називали рольові ігри, пантоміму, ляльковий театр, адаптовані імпровізації та драматизацію казок. Це свідчить про те, що фахівці надають перевагу ігровим, доступним та емоційно насиченим формам роботи, які не потребують складної підготовки, але є ефективними для залучення дітей з ООП до активної взаємодії.

Відповіді на питання 11 (приклади успішного використання) показали, що 9 респондентів мають практичний досвід позитивного впливу театральних практик. Серед найчастіше зазначених результатів - зменшення рівня тривожності у дітей, покращення комунікативної активності, розвиток навичок співпраці та успішна реалізація спільних театральних вистав. Це підтверджує реальний корекційно-розвивальний потенціал театралізованої діяльності.

Щодо загальних думок (питання 14), усі 12 респондентів висловили позитивне ставлення до театральних практик. При цьому особливо підкреслювалася їхня роль як «безпечного середовища для проживання соціальних ситуацій». Це свідчить про те, що театральна діяльність сприймається фахівцями не лише як освітній інструмент, а й як психологічно захищений простір для соціального навчання дітей.

Пропозиції щодо тем для авторської програми (питання 15) включали такі ключові напрями, як «Розпізнавання емоцій», «Соціальні рольові ігри», «Подолання страхів», «Інклюзивні казки», «Рефлексія та емоційне обговорення». Це свідчить про орієнтацію фахівців на розвиток емоційної сфери, соціальної компетентності та навичок саморефлексії у дітей з ООП.

Практичні рекомендації (питання 16) переважно стосувалися організаційно-методичних умов ефективного впровадження театральних практик. Серед них найчастіше згадувалися: робота в малих групах (до 10–12

осіб), обов’язкова участь психолога, використання візуальних опор (піктограм), короткі та структуровані вправи, системна взаємодія з батьками, а також поступове залучення дітей до театралізованої діяльності. Це свідчить про усвідомлення необхідності адаптації методик до індивідуальних особливостей дітей з ООП.

Проведений аналіз анкетування 12 фахівців дозволяє зробити низку узагальнень щодо використання театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з ООП.

Встановлено, що театральні практики оцінюються переважно як ефективний засіб розвитку дітей: більшість респондентів відзначає їх позитивний вплив на комунікативні навички (11 осіб), емоційний інтелект та саморегуляцію (10 осіб), а також подолання тривожності та страхів (9 осіб). Це підтверджує їхній значний корекційно-розвивальний і соціалізаційний потенціал.

Водночас виявлено низку системних труднощів, серед яких провідними є недостатня підготовка педагогів (8–9 осіб), складність підбору адаптованого матеріалу (7 осіб) та недостатня методична база (6 осіб). Це свідчить про необхідність посилення професійної підготовки фахівців та методичного забезпечення даного напряму роботи.

Практичний аспект дослідження показав, що хоча всі респонденти мають досвід роботи з дітьми з ООП, лише 4 особи використовують театральні практики регулярно, тоді як переважна більшість застосовує їх епізодично. Це вказує на недостатню системність впровадження театралізованої діяльності в освітній процес.

Отримані емпіричні дані повністю узгоджуються з теоретичними положеннями, викладеними у першому розділі дослідження, та підтверджують доцільність використання театральних практик як ефективного засобу соціалізації, розвитку комунікативних і емоційних навичок молодших школярів з ООП.

Проаналізуємо результати анкетування 18 батьків.

Таблиця 2.12.

Вік дитини (питання 1)

Вік дитини	Кількість батьків
6 років	3
7 років	5
8 років	6
9 років	3
10 років	1
Всього	18

Отримані дані (табл.2.12) щодо вікового розподілу дітей свідчать про те, що вибірка охоплює повний діапазон молодшого шкільного віку - від 6 до 10 років, що забезпечує репрезентативність дослідження в межах заявленої вікової групи.

Найчисельнішою є група дітей 8 років (6 осіб), що свідчить про домінування саме середнього етапу молодшого шкільного віку, коли інтенсивно формуються соціальні навички, навички взаємодії з однолітками та емоційна саморегуляція. Дещо менш представленими є діти 7 років (5 осіб), які перебувають на етапі активної адаптації до шкільного середовища.

Діти віком 6 років (3 особи) та 9 років (3 особи) представлені однаково, що дозволяє враховувати як початковий період входження до шкільного навчання, так і перехід до більш складних форм навчальної та соціальної взаємодії. Найменшу групу становить дитина 10 років (1 особа), що може свідчити про поодинокі випадки збереження статусу молодшого школяра на межі переходу до середньої школи.

Загалом розподіл є відносно рівномірним і дозволяє зробити висновок, що дослідження охоплює різні етапи розвитку молодшого школяра з ООП. Це є важливим, оскільки вікові особливості суттєво впливають на рівень соціальної адаптації, емоційної стабільності та ефективність використання театральних практик у корекційно-розвивальній роботі.

Таблиця 2.13.

Стать дитини (питання 2)

Стать дитини	Кількість батьків

Продовження таблиці 2.13.

Хлопчик	11
Дівчинка	7
Всього	18

Результати розподілу за статтю (табл.2.13) свідчать про переважання хлопчиків серед дітей з ООП у досліджуваній вибірці. Так, хлопчики становлять 11 осіб, тоді як дівчатка - 7 осіб.

Перевага хлопчиків у вибірці є важливою для інтерпретації результатів дослідження, оскільки статеві особливості можуть впливати на прояви емоційної регуляції, рівень імпульсивності, особливості комунікації та соціальної взаємодії. Відповідно, це слід враховувати при плануванні та реалізації театральних практик, які спрямовані на розвиток емоційного інтелекту, співпраці та соціальних навичок.

Водночас наявність значної частки дівчаток (7 осіб) забезпечує певну збалансованість вибірки, що дозволяє враховувати гендерні особливості у сприйнятті та участі в театралізованій діяльності.

Таблиця 2.14.

Наявність особливих освітніх потреб (питання 3)

Варіант відповіді	Кількість батьків
Так	18
Ні	0
Всього	18

Результати анкетування (табл.2.14) демонструють однозначний характер вибірки: усі 18 респондентів зазначили, що їхні діти мають особливі освітні потреби, тоді як варіант «ні» не обрав жоден із батьків.

Такий розподіл свідчить про повну релевантність досліджуваної вибірки меті дослідження, оскільки всі респонденти безпосередньо залучені до виховання та розвитку дітей з ООП. Це забезпечує достовірність отриманих даних і дозволяє робити обґрунтовані висновки щодо особливостей соціальної адаптації, емоційного розвитку та ефективності театральних практик саме в інклюзивному середовищі.

Таблиця 2.15.

Основні особливості/діагнози дитини (питання 4, можна обрати кілька)

Особливість/діагноз	Кількість батьків
Розлади аутистичного спектра (РАС)	2
Затримка психічного розвитку (ЗПР)	2
Порушення мовлення	8
Синдром дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ)	3
Інтелектуальні порушення	2
Фізичні обмеження	0
Порушення зору / слуху	0
Інше	0

Аналіз отриманих даних (табл.2.15) свідчить, що у структурі особливих освітніх потреб дітей переважають порушення мовлення, які зафіксовано у 8 дітей. Це є найбільш поширеною категорією у вибірці та вказує на значну частоту мовленнєвих труднощів, що безпосередньо впливають на здатність дітей до комунікації, вираження власних думок та ефективної взаємодії з оточенням.

Другу за частотою групу становлять синдром дефіциту уваги та гіперактивності (3 дитини). Дана категорія характеризується труднощами концентрації уваги, імпульсивністю та підвищеною руховою активністю, що ускладнює участь у регламентованій груповій діяльності та потребує спеціально організованих педагогічних умов.

Розлади аутистичного спектра, затримка психічного розвитку та інтелектуальні порушення представлені однаковою кількістю випадків - по 2 дитини в кожній категорії. Ці порушення мають комплексний характер і проявляються насамперед у труднощах соціальної взаємодії, комунікації, пізнавальної діяльності та емоційної регуляції.

Водночас у вибірці відсутні діти з фізичними обмеженнями, порушеннями зору або слуху, а також іншими додатковими порушеннями. Це дозволяє зробити висновок про переважання психолого-педагогічних порушень у структурі ООП досліджуваної групи.

Таким чином, отримані результати свідчать про домінування мовленнєвих та комунікативних труднощів, що є особливо значущим у контексті дослідження. Саме ці сфери є ключовими для впливу театральних практик, оскільки вони

сприяють розвитку мовлення, комунікативних навичок, емоційної виразності та соціальної взаємодії дітей з ООП.

Таблиця 2.16.

Відвідування гуртків/секцій

Варіант відповіді	Кількість батьків
Так, регулярно	9
Так, епізодично	6
Ні, не відвідує	3
Всього	18

Результати дослідження (табл.2.16) показують, що більшість дітей мають досвід позашкільної діяльності: 9 дітей відвідують гуртки регулярно, 6 - епізодично. Лише 3 дитини не залучені до жодних секцій.

Це свідчить про загальну тенденцію до соціальної активності дітей з ООП у позашкільному середовищі, що є позитивним фактором їх соціалізації. Водночас наявність дітей, які не відвідують гуртки, може вказувати на певні бар'єри - організаційні, поведінкові або психологічні.

Регулярна або часткова участь у гуртковій діяльності створює сприятливі умови для впровадження театральних практик, оскільки діти вже мають базовий досвід групової взаємодії, виконання правил та участі у спільній діяльності. Це підсилює потенціал театралізованих форм роботи як інструменту соціальної адаптації та розвитку комунікативних навичок.

Таблиця 2.17.

Рівень труднощів (середні бали)

Сфера труднощів	Середній бал (з 5)
Комунікація та спілкування з однолітками	4,1
Контроль емоцій і поведінки	3,8
Участь у групових іграх та спільній діяльності	3,9
Вираження та розуміння емоцій	3,7
Самооцінка та впевненість у собі	3,6

Отримані дані (табл.2.17) свідчать про наявність виражених труднощів у різних сферах соціального функціонування дітей з ООП. Найвищий середній показник зафіксовано у сфері комунікації та спілкування з однолітками (4,1 бала

з 5), що вказує на суттєві бар'єри у встановленні та підтриманні соціальних контактів.

Дещо нижчі, але також високі показники спостерігаються у сфері участі в групових іграх та спільній діяльності (3,9 бала), а також у контролі емоцій і поведінки (3,8 бала). Це свідчить про труднощі інтеграції дітей у колективну взаємодію та недостатній рівень емоційної саморегуляції.

Вираження та розуміння емоцій (3,7 бала) і самооцінка та впевненість у собі (3,6 бала) також мають підвищені значення, що вказує на загальну нестабільність емоційно-особистісної сфери дітей.

У цілому результати демонструють, що найбільш проблемною є саме соціально-комунікативна сфера, яка включає взаємодію з однолітками, емоційну регуляцію та участь у спільній діяльності. Це підтверджує необхідність застосування методів, спрямованих на розвиток комунікації та емоційного інтелекту, зокрема театральних практик.

Таблиця 2.18.

Проблеми соціальної адаптації

Варіант відповіді	Кількість батьків
Так, значні проблеми	7
Так, помірні проблеми	9
Ні, майже немає проблем	1
Важко сказати	1
Всього	18

Результати анкетування (табл.2.18) показують, що більшість батьків відзначають наявність проблем соціальної адаптації у дітей. Так, 9 респондентів зазначили помірні труднощі, а 7 - значні проблеми. Лише 1 респондент вказав на майже відсутні труднощі, ще 1 - не зміг визначитися з відповіддю.

Таким чином, 16 із 18 батьків фіксують різний рівень соціально-адаптаційних труднощів, що свідчить про системний характер проблем у сфері інтеграції дітей з ООП у соціальне середовище.

Отримані дані підтверджують, що соціальна адаптація є однією з ключових проблем розвитку дітей даної групи, що потребує цілеспрямованого педагогічного та психологічного супроводу.

Таблиця 2.19.

Чи подобається дитині брати участь у театралізованих іграх

Варіант відповіді	Кількість батьків
Дуже подобається	8
Скоріше подобається	7
Важко сказати / байдуже	2
Скоріше не подобається	1
Зовсім не подобається	0
Всього	18

Результати дослідження (табл.2.19) демонструють загалом позитивне ставлення дітей до театралізованих ігор. Так, 8 батьків зазначили, що дітям «дуже подобається» така діяльність, а 7 — «скоріше подобається».

Лише 2 респонденти не змогли визначити ставлення дитини, і тільки 1 вказав, що дитині «скоріше не подобається» участь у театралізованих іграх. Відсутність негативних відповідей («зовсім не подобається») є показником високої прийнятності даного виду діяльності.

Отже, театралізовані ігри викликають переважно позитивні емоції у дітей з ООП, що створює сприятливі умови для їх використання як інструменту соціально-педагогічної роботи.

Таблиця 2.20.

Оцінка корисності театральних практик для дитини з ООП

Варіант відповіді	Кількість батьків
Дуже корисними	8
Скоріше корисними	5
Разом корисними	13
Важко сказати	4
Скоріше не корисними	1
Зовсім не корисними	0
Всього	18

Результати (табл.2.20) свідчать про високу оцінку ефективності театральних практик з боку батьків. Так, 8 респондентів вважають їх «дуже

корисними», ще 5 — «скоріше корисними». Таким чином, 13 із 18 батьків загалом позитивно оцінюють їхній вплив.

Водночас 4 респонденти не змогли визначитися з оцінкою, що може свідчити про недостатню поінформованість або обмежений досвід спостереження за результатами. Лише 1 батько вважає театральні практики «скоріше не корисними», негативних оцінок не зафіксовано.

Таблиця 2.21.

Очікувані позитивні зміни (ранжовано)

Очікувана позитивна зміна	Кількість батьків
Поліпшення спілкування з іншими дітьми	16
Зменшення тривожності та страхів	14
Підвищення впевненості в собі	13
Краща адаптація в колективі	12
Краще розуміння та вираження емоцій	10
Розвиток уяви та творчості	8
Розвиток терпіння та уваги	7
Поліпшення мовлення	6
Інше	1

Отримані результати (табл.2.21) свідчать про чітко виражені очікування батьків щодо позитивного впливу театральних практик на розвиток дітей з ООП. Найбільш значущим результатом, на думку респондентів, є поліпшення спілкування з іншими дітьми (16 осіб), що підкреслює ключову проблему соціальної взаємодії у досліджуваної групи.

Другою за важливістю є очікувана зміна у вигляді зменшення тривожності та страхів (14 осіб), що свідчить про високий рівень емоційної напруги у дітей та потребу в безпечних формах діяльності. Також значна кількість батьків очікує підвищення впевненості в собі (13 осіб) та кращу адаптацію в колективі (12 осіб), що відображає запит на розвиток особистісної та соціальної стабільності.

Серед додаткових очікувань - покращення розуміння та вираження емоцій (10 осіб), розвиток уяви та творчості (8 осіб), розвиток терпіння та уваги (7 осіб), а також поліпшення мовлення (6 осіб). Найменше згадувалося «інше» (1 особа), що свідчить про достатню структурованість очікувань батьків.

Загалом результати демонструють, що батьки пов’язують театральні практики насамперед із соціально-комунікативним та емоційним розвитком дитини, що повністю узгоджується з теоретичними положеннями дослідження.

Таблиця 2.22.

Основні побоювання батьків

Побоювання / труднощі	Кількість батьків
Дитина може соромитися або відмовлятися виступати	11
Важко буде утримувати увагу дитини	8
Не вистачить індивідуального підходу	7
Велике емоційне навантаження	5
Можливе конфліктне спілкування з іншими дітьми	4
Не вистачить часу на підготовку	3
Інше	2

Результати показують (табл.2.22), що батьки мають певні побоювання щодо участі дітей у театральних заняттях. Найпоширенішим є страх, що дитина може соромитися або відмовлятися виступати (11 осіб), що свідчить про невпевненість дітей у публічній взаємодії.

Другим за значущістю є побоювання щодо труднощів утримання уваги (8 осіб), що характерно для дітей з СДУГ та іншими порушеннями саморегуляції. Також 7 батьків зазначили ризик недостатнього індивідуального підходу, що вказує на потребу в персоналізації навчального процесу.

Менш поширеними є побоювання щодо емоційного навантаження (5 осіб) та можливих конфліктів з іншими дітьми (4 особи). Найменше респондентів вказали на брак часу на підготовку (3 особи) та інші фактори (2 особи).

Питання 14 показало, що найбільш цікавими для дітей є казки, рольові ігри на тему емоцій, історії про дружбу, тварин, пригоди та повсякденні соціальні ситуації. Це свідчить про актуальність сюжетів, наближених до реального життєвого досвіду дитини.

Питання 15 продемонструвало потребу в поступовому залученні дітей, використанні візуальних опор, обов’язковій участі психолога, коротких вправах, регулярному зворотному зв’язку з батьками та індивідуальному доборі ролей.

Питання 16 підкреслило важливість позитивного емоційного досвіду, відсутності примусу до публічних виступів та підтримки навіть незначних успіхів дитини, що є важливим фактором формування мотивації та впевненості.

Аналіз анкет 18 батьків підтвердив високий рівень труднощів дітей у комунікації, контролі емоцій та груповій взаємодії. Більшість батьків (13 осіб) позитивно оцінюють потенціал театральних практик і готові регулярно відвідувати гурток (15 осіб) за умови індивідуального підходу та кваліфікованого керівника. Очікувані результати (поліпшення спілкування - 16 осіб, зменшення тривожності - 14 осіб) повністю корелюють з думками фахівців. Отримані дані триангулюються з результатами анкетування фахівців та інтерв'ю, що посилює надійність емпіричних висновків дослідження.

Додатково до анкетного опитування для отримання глибокої експертної інформації було проведено структуроване інтерв'ю з фахівцем, який має багаторічний досвід роботи з дітьми молодшого шкільного віку з ООП в умовах позашкільної освіти.

Фахівець активно використовує театральні практики протягом останніх семи років як один із основних інструментів соціально-педагогічної та корекційно-розвивальної роботи. За його словами, найефективнішими методами є рольові ігри, пантоміма, ляльковий театр (настільний і рукавичковий) та адаптовані імпровізації. Ці форми дозволяють поступово залучати дітей, особливо з розладами аутистичного спектра та затримкою психічного розвитку, без надмірного тиску.

Експерт відзначає чіткі позитивні результати від систематичних занять: діти починають краще розпізнавати та називати власні емоції та емоції інших, стають ініціативнішими в спілкуванні, значно зменшується рівень тривожності, підвищується самооцінка та з'являється позитивний досвід успішної взаємодії в групі. Найпомітніші зміни, на думку респондента, відбуваються після 3–4 місяців регулярних занять.

Серед основних труднощів фахівець виділив різний темп роботи дітей в одній групі, швидку втомлюваність, проблеми з підтриманням уваги та опір

деяких дітей участі у спільних діях. Для подолання цих труднощів використовується комплексна адаптація: візуальні опори (піктограми, розклад у картинках), скорочені вправи тривалістю 5–7 хвилин, можливість вибору ролі або форми участі (грати самому, озвучувати, керувати лялькою), індивідуальна підтримка та гнучкий темп занять.

На думку експерта, театральні практики є одним із найкращих інструментів розвитку соціальних і комунікативних навичок у дітей з ООП, оскільки дозволяють проживати різноманітні соціальні ситуації в безпечному ігровому середовищі, багаторазово повторювати складні моменти без реального ризику невдачі.

Серед основних рекомендацій щодо ефективного впровадження театральних практик були названі: обов'язковий підготовчий етап (робота з емоціями, увагою, сенсорною інтеграцією); постійне залучення практичного психолога; регулярна рефлексія після кожного заняття; системна робота з батьками (інформування, спільні заняття, домашні завдання); формування невеликих груп (8–10 дітей); використання лише позитивного підкріплення та повна відмова від примусу до публічного виступу.

Отримана під час інтерв'ю інформація має високу цінність, оскільки виходить від практикуючого фахівця з великим досвідом. Дані інтерв'ю повністю підтверджують і суттєво доповнюють результати анкетування фахівців та батьків, особливо в частині конкретних методів роботи, механізмів адаптації та практичних умов успішного впровадження театральних практик в інклюзивних групах.

Таким чином, емпірична частина дослідження, яка включає анкетування 12 фахівців, 18 батьків та структуроване інтерв'ю з експертом, забезпечує надійну доказову базу для розробки авторської програми інклюзивного театрального гуртка та практичних рекомендацій.

2.2. Практичні рекомендації щодо впровадження театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з ООП в умовах закладів позашкільної освіти

Отримані на констатувальному етапі емпіричні дані (анкетування фахівців і батьків, структуроване інтерв'ю) стали основою для розробки та апробації авторської програми інклюзивного театрального гуртка «Театр дружби та розуміння».

Програма реалізована на базі ЦНТТМ «Сфера» у другому півріччі 2026– навчального року. У ній взяли участь 11 дітей віком 6–10 років з різними варіантами ООП в інклюзивному форматі. Заняття проводилися 2 рази на тиждень по 45 хвилин (усього 10 занять).

Мета програми: формування соціальних і комунікативних навичок, розвиток емоційного інтелекту, підвищення впевненості в собі та успішна соціалізація молодших школярів з ООП засобами адаптованих театральних практик.

Структура програми складається з трьох логічно пов'язаних етапів. Детальний розпис усіх 10 занять (мета, завдання, зміст, методи, матеріали та адаптації) представлено в Додатку Е.

Таблиця 2.23.

Структура авторської програми «Театр дружби та розуміння»

Етап	Кількість занять	Назва етапу	Основний зміст і методи	Основні завдання
Підготовчий	3	Знайомство. Я і театр	Ляльковий театр, пантоміма, прості театралізовані ігри, вправи на базові емоції, сенсорна інтеграція	Створення довіри, знайомство з театром, розвиток емоційного словника, зняття тривожності
Основний	5	Світ емоцій і дружби	Драматизація казок, парні етюди, адаптовані імпровізації, елементи форум-театру, рольові ігри соціальної взаємодії	Розвиток емпатії, толерантності, комунікації, командної взаємодії, подолання страхів
Заключний	2	Ми разом	Підготовка та показ спільної вистави, рефлексія, обговорення досягнень	Закріплення результатів, позитивне підкріплення успіху.

Усі заняття програми були максимально адаптовані з урахуванням рекомендацій фахівців і батьків:

-обов’язкове використання візуальних опор (піктограми емоцій, розклад занять, правила групи);

-короткі вправи (5–7 хвилин);

-можливість вибору ролі або форми участі;

-регулярна рефлексія після кожного заняття («Коло емоцій», «Яскравий момент»);

-гнучкий темп занять з урахуванням втомлюваності дітей;

-постійна підтримка практичного психолога та соціального педагога;

-системна співпраця з батьками (інформування, відкриті заняття, домашні ігрові завдання).

На заключному етапі діти успішно підготували та показали інсценізацію казки «Колобок у світі емоцій» для батьків. Підсумкова рефлексія та відгуки батьків підтвердили позитивну динаміку в розвитку комунікативних навичок, емоційної саморегуляції та соціальної впевненості дітей.

Апробація авторської програми довела ефективність системного та адаптованого використання театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з ООП і стала емпіричною основою для розробки практичних рекомендацій.

1.Рекомендується формувати групи чисельністю не більше 8–12 дітей. Обов’язковою є присутність асистента (практичного психолога або соціального педагога) на кожному занятті. Такий підхід забезпечує індивідуальну підтримку та дозволяє оперативно реагувати на особливі потреби дітей. Оптимальний графік - 2 рази на тиждень по 45 хвилин.

2.Приміщення повинно мати м’яке килимове покриття, достатній вільний простір для рухливих етюдів, «зону безпеки» (м’який куток з подушками та сенсорними іграшками) та великий набір візуальних опор (піктограми емоцій, розклади занять, алгоритми дій). Таке оснащення значно знижує тривожність і сприяє комфортній участі дітей з РАС, ЗПР та іншими порушеннями.

3.Заняття мають будуватися за принципом поступовості: від простих форм (пантоміма, ляльковий театр) на підготовчому етапі до імпровізацій та елементів форум-театру на основному. Кожне заняття обов'язково завершується рефлексією. Важливо передбачати кілька рівнів участі дитини - від спостереження до активного виконання ролі.

4.Використовувати тільки адаптовані матеріали: скорочені сценарії, великі піктограми, візуальні алгоритми, ляльки з чіткими емоціями. Кожна вправа має бути гнучкою, з можливістю спрощення або ускладнення залежно від потреб конкретної дитини. Це підтвердили 7 з 12 фахівців як одну з ключових умов успіху.

5.Перед початком програми проводити вступну консультацію, протягом курсу - проміжні зустрічі (1 раз на місяць) та відкриті заняття. Батькам надавати конкретні домашні завдання (ляльковий театр, інсценізація казок, обговорення емоцій). Таку співпрацю підтримали 15 з 18 батьків.

6.Недостатня підготовка педагогів була названа головною перешкодою 67 % опитаними фахівцями. Рекомендується регулярно проводити тренінги, майстер-класи та курси з інклюзивної театральної педагогіки. Бажано розробити методичні посібники з готовими сценаріями та рекомендаціями щодо роботи з різними типами ООП.

7.Під час занять необхідно дотримуватися принципів емоційної безпеки: уникати примусу до виступу, використовувати лише позитивне підкріплення, мати можливість відступити в «зону безпеки». Керівник заняття повинен проходити підготовку щодо роботи з емоційними реакціями дітей з ООП (зокрема, з проявами тривожності, гіперактивності чи сенсорної перевантаженості).

8.Для об'єктивного відстеження результатів рекомендується вести щоденник педагогічних спостережень, фіксувати динаміку участі кожної дитини та проводити повторне анкетування батьків і фахівців на початку, в середині та в кінці програми. Це дозволить своєчасно коригувати зміст занять і оцінювати розвиток соціальних, емоційних та комунікативних компетентностей.

Запропоновані рекомендації повністю ґрунтуються на емпіричних даних дослідження, враховують і потреби дітей, побажання батьків та практичний досвід фахівців. Їх системне впровадження дозволить зробити театральні практики ефективним, доступним і безпечним інструментом соціально-педагогічної роботи з молодшими школярами з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було комплексно досліджено проблему використання театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з особливими освітніми потребами в умовах закладів позашкільної освіти. Метою дослідження було теоретичне обґрунтування та практичну апробацію театральних практик як ефективного інструменту соціалізації та розвитку дітей з ООП. Всі поставлені завдання успішно вирішені.

Визначено роль театральних практик у соціалізації молодших школярів. Театральна діяльність (театралізовані ігри, пантоміма, ляльковий театр, рольові етюди, імпровізації) є потужним засобом формування соціальної компетентності, комунікативних навичок, емоційного інтелекту, емпатії та толерантності. Особливо значущим є те, що театр створює безпечне ігрове середовище, в якому дитина може проживати різноманітні соціальні ситуації, отримувати позитивний досвід взаємодії та поступово долати бар'єри у спілкуванні.

Проведено аналіз особливостей використання театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з ООП. Теоретичний аналіз і емпіричні дані показали високу ефективність цих практик для корекції труднощів у комунікації, емоційній саморегуляції та соціальній адаптації. Водночас виявлено низку суттєвих бар'єрів: недостатню підготовку педагогів (відзначено 8 з 12 фахівців), складнощі з підбором адаптованого матеріалу, проблеми організації інклюзивного процесу та швидку втомлюваність дітей. Найбільш ефективними методами, за результатами опитування та інтерв'ю, визнані ляльковий театр, пантоміма, адаптовані рольові ігри та елементи форум-театру.

На основі отриманих емпіричних даних розроблено та апробовано авторську програму інклюзивного театрального гуртка «Театр дружби та розуміння». Програма складається з 10 занять (по 45 хвилин, 2 рази на тиждень) і включає три логічно взаємопов'язані етапи: підготовчий, основний та

заключний. Під час апробації програми на базі ЦНТТМ «Сфера» у ній взяли участь 11 дітей 6–10 років з різними варіантами ООП. Результати апробації показали позитивну динаміку: покращення комунікативних навичок, зменшення тривожності, підвищення впевненості в собі, розвиток емпатії та вміння працювати в команді. Діти успішно підготували та показали підсумкову виставу для батьків.

Розроблено комплекс практичних рекомендацій щодо впровадження інклюзивних театральних практик у закладах позашкільної освіти. Рекомендації охоплюють вісім ключових напрямів: оптимальну організацію груп, створення відповідного освітнього середовища, методичні принципи занять, адаптацію матеріалів, системну співпрацю з сім'ями, підвищення кваліфікації педагогів, забезпечення емоційної безпеки дітей та моніторинг ефективності програми. Вони повністю ґрунтуються на результатах дослідження та є готовими до практичного застосування.

Таким чином, мета кваліфікаційної роботи повністю досягнута. Театральні практики доведено як ефективний, доступний і безпечний інструмент соціально-педагогічної підтримки молодших школярів з особливими освітніми потребами. Розроблена авторська програма та практичні рекомендації створюють науково-обґрунтовану основу для широкого впровадження інклюзивних театральних технологій у систему позашкільної освіти України.

Результати дослідження можуть бути використані соціальними педагогами, керівниками гуртків, практичними психологами, викладачами закладів вищої освіти, а також у системі післядипломної освіти педагогічних працівників.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні довготривалого впливу театральних практик на соціальну адаптацію дітей з ООП, порівняльному аналізі ефективності різних театральних методик та розробці спеціалізованих програм для дітей з конкретними нозологіями (РАС, ЗПР, порушення мовлення тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О.М Денисюк та ін. ; ред. кол.: О.В. Епель, Т.Л. Лях, І.В. Силантьєва. Ужгород :РІК-У, 2023. 420 с.

2. Архіпова С., Красілич І. Підготовка майбутніх фахівців соціально-педагогічних спеціальностей у контексті новітніх тенденцій інклюзивної освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки.* 2021. № 3. С. 28–34. URL: https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4317 (дата звернення: 17.01.2026)

3. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ» / В. Пономаренко, Т. Воронцова, О. Сакович та ін. Київ : Алатон, 2020. 64 с.

4. Васильєва М. П., Романова І. А., Шеплякова І. О. Актуальність використання засобів театрального мистецтва в соціальному вихованні підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 1 (6). С. 97-108

5. Возна Ю. Елементи форум-театру як інтерактивні форми засвоєння соціальних вмінь майбутніх фахівців соціальної сфери. *Молодь і ринок*. 2016. № 11–12. С. 60–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2016_11-12_15 (дата звернення: 14.01.2026)

6. Губарєва Д.Соціальна компетентність в умовах сучасної початкової школи України. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2020. № 1 (19). С. 27–32

7. Демченко О.П., Драбинюк С.Ю. Розвиток емоційної саморегуляції молодших школярів із проявами обдарованості в процесі діяльності театрального гуртка. Освіта та розвиток обдарованої особистості. *Педагогічний та психологічний досвід.* 2023. № 4 (91). IV квартал. С.68-75. URL: https://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2023/4/11.pdf (дата звернення: 18.01.2026)

8. Демченко О.П., Іщенко К.В., Драбинюк С. Ю. Флуд Л.М., Театралізована діяльність як засіб розвитку творчості дітей з особливими

освітніми потребами. XVII Міжнародна науково-практична конференція «Multidisciplinary academic notes. Theory, methodology and practice», 03-06 травня 2022 р., Токіо, Японія. С.580-585.

9. Денисюк О. Використання засобів театрального мистецтва в підготовці студентів за спеціальністю «соціальна робота» науковий журнал. *«Ввічливість. Humanitas»*, 2024. С. 3-10. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/50942/ (дата звернення: 12.01.2026)

10. Державний стандарт початкової освіти URL:https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti (дата звернення: 20.01.2026)

11. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі : навчально-методичний посібник / Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.

12. Драбинюк С. Особливості розвитку комунікативної компетентності молодших школярів засобами театралізованої діяльності. Abstracts of LVVII International scientific and practical conference «Technology –Innovation –Science» (14 – 15 December, 2023) Nika Publishing, Manchester,Great Britain. 2023. С. 57-62. URL: https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/GB_15122023.pdf (дата звернення: 21.01.2026)

13. Журавльова Л. С. Сучасні підходи до вивчення порушень мовленнєвого розвитку молодших школярів. URL:https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/47225/ (дата звернення: 19.01.2026)

14. Заєркова, Н. В., Трейтяк, А. О. Інклюзія від А до Я: порадник для фахівців інклюзивно-ресурсних центрів / Інклюзивне навчання. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. 224 с.

15. Закон України “Про освіту” URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 26.01.2026)

16. Закон України «Про соціальні послуги»: URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення: 12.01.2026).

17. Звєкова В. К. Роль театрального мистецтва в навчанні молодших школярів у інклюзивному класі. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 70, ч. 2. С. 143–148.

18. Інклюзивні мистецькі практики в Україні. Арт-альбом / за ред. В. Висоцького. БФ «ЄУСІ». 2024. 164 с. URL: https://teatrzmin.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/inklyuzyvni-mysteczki-praktyky-v-ukrayini.pdf (дата звернення: 13.01.2026)

19. Карпенко О., Івженко І. Теоретичні аспекти зародження та розвитку професійної соціальної роботи. *Збірник наукових праць Педагогічний альманах.* 2022. № 51. С. 184-190.

20. Катеринич А. А. Використання різних груп мистецьких технік в соціально-педагогічній роботі з молоддю з інвалідністю. *Науковий журнал Хортицької національної академії.(Серія: Педагогіка. Соціальна робота).* Випуск 1(10)2024. С. 137-145

21. Кирилюк О. Питель О. Театралізована діяльність дітей і батьків «Театр своїми руками». *Педагогічний вісник Поділля*. 2021. № 4. С. 18–20.

22. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку /навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В.,Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В.,Трикоз С. В. За наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. Мякушко. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с.

23. Котик Т. М. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи : навчально-методичний посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль : Астон, 2020.192 с.

24. Краснокутська Н. В. Використання театралізованої діяльності як засобу формування та розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та*

інклюзивної освіти [Електронне видання] : зб. наук. пр. [за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф.] / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. Ю. Д. Бойчука]. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 425–428.

25. Кулакова Л. М. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах освітньо-виховного процесу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий журнал.* Острог : Вид-во НаУОА, січень 2022. № 14. С. 65–69.

26. Лавриш І. Освітньо-виховні функції дитячого музичного театру в умовах інклюзивної освіти. Естетика і етика педагогічної дії. 2023. Вип. 27. С. 227–240

27. Мальцева О., Неборак К. Соціальна підтримка дітей з ООП у закладах середньої освіти Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування.* Том 1 № 12, 2024. С.245-260.

28. Мельник О. Театральна педагогіка: методичні аспекти викладання. *Педагогічний альманах*. 2019. №33. С. 115-120.

29. Мельникова Ю. О. Соціально-педагогічна робота з молодшими школярами, що мають затримку психічного розвитку: теоретичні та практичні аспекти. 2021. 375 с.

30. Мироненко Н., Синюк Н. Теоретичні та практичні засади соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах закладу середньої освіти. Стратегії наукового пошуку в соціальній роботі, соціальній педагогіці та соціальній освіті: поліфункціональність ідей [Електронне видання] : *Збірник тез. доповідей ІІІ Всеукраїнської наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених* (Тернопіль, 7 листопада 2025 р.) / за заг. ред. Л. Й. Петришин, Н. С. Олексюк, Г. М. Олійник. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2025. С. 151-154

31. Паламарчук М. Є. Інклюзивний соціально-інтерактивний театр як технологія дестигматизації осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних

порушень. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*. 2020. № 2(17). С. 280–298

32. Половіна О., Кондратець І. Артосвіта : навч.-метод. посібник. К : Київ ун-т ім. Б. Грінченка, 2022. 556 с.

33. Рудкевич Н. Методика соціально-педагогічної роботи: навчально-методичний посібник. Львів: Растр-7, 2021. 324 с.

34. Рудницька Н. Ю., Шанскова Т. І., Коновальчук І. М. Потенціал театрального мистецтва у формуванні соціальної компетенції учнів початкової школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Т. 3, № 60. С. 267–274.

35. Савінов В. В. Зворотня сторона переваг театрально-драматичних засобів арттерапії: ризики та обмеження. *Простір арт-терапії*. 2020. № 1 (27). С. 40–57. URL: https://lib.iitta.gov.ua/724107/ (дата звернення: 28.01.2026).

36. Сапіга С., Остролуцька Л. Особливості надання соціальних послуг людям з інвалідністю. *Вічливість. Humanitas.* 2023. № 3. С. 115–123. https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.14 (дата звернення: 18.01.2026)

37. Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю. Навчальний посібник. Київ: Компринт, 2023. 449 с.

38. Столярик О., Петрочко Ж., Криницька І. Соціально-реабілітаційні послуги для дітей з інвалідністю та їх сімей: досвід Хорватії, Литви та Латвії. *Ввічливість. Humanitas,* 2024. № 3. С. 166–177. https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.24 (дата звернення: 28.01.2026).

39. Турчин Т. М. Театральне мистецтво в практиці сучасної початкової школи. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки.* 2021. № 2. С. 57–63

40. Чернета С. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. *Social Work and Education.* 2021. № 8(1). С. 77–89.

41. Чорна Д. Ю., Шеплякова І. О. Теоретичні аспекти соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання молодших школярів засобами анімації в закладах загальної середньої освіти. *Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищ. освіти*, м. Харків, 15 трав. 2025 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди та ін. ; редкол.: Ю. Д. Бойчук та ін. Харків, 2025. С. 210–212.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А.

АНКЕТА ДЛЯ ФАХІВЦІВ

Шановний колего!

Просимо Вас взяти участь в анонімному опитуванні, яке проводиться в рамках дослідження використання театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з особливими освітніми потребами (ООП) в закладах позашкільної освіти.

Ваші відповіді допоможуть розробити ефективні рекомендації щодо впровадження інклюзивних театральних практик. Опитування займе 10–12 хвилин.

Інформація про респондента (блок 1)

1. Ваш вік:

до 25 років
26–35 років
36–45 років
46–55 років
понад 55 років

2. Ваша стаття:

Чоловік
Жінка

3. Яка Ваша основна посада? (можна обрати кілька)

Соціальний педагог
Вчитель початкових класів
Керівник театрального/драматичного гуртка
Практичний психолог
Педагог-організатор / методист позашкільної освіти
Інше (вкажіть) _____

4. Скільки років Ви працюєте з дітьми молодшого шкільного віку (6–10 років)?

менше 1 року
1–3 роки
4–7 років
8–12 років
понад 12 років

5. Чи працювали/працюєте Ви з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП)?

Так, постійно
Так, епізодично
Ні, майже не працюю
Ні, зовсім не працюю

6. Наскільки, на Вашу думку, театральні практики (театралізовані ігри, рольові ігри, драматизація, імпровізація, драматерапія тощо) є ефективним засобом соціально-педагогічної роботи з молодшими школярами з ООП?

Дуже ефективним

Скоріше ефективним

Важко сказати

Скоріше неефективним

Зовсім неефективним

7. Які, на Вашу думку, найважливіші переваги використання театральних практик для дітей з ООП? (оберіть не більше 5 варіантів)

Розвиток комунікативних навичок

Розвиток емоційного інтелекту та саморегуляції

Подолання тривожності, страхів, невпевненості

Формування соціальних навичок і толерантності

Розвиток емпатії

Розвиток уяви та креативності

Поліпшення мовлення та артикуляції

Зміцнення самооцінки

Можливість безпечного вираження емоцій

Інше (вкажіть) _____

8. Які труднощі, на Вашу думку, найчастіше виникають під час використання театральних практик з дітьми з ООП? (оберіть не більше 4)

Складно підібрати матеріал відповідно до особливостей дітей

Діти швидко втомлюються або втрачають увагу

Проблеми з організацією інклюзивного процесу (різний рівень розвитку)

Недостатня підготовка педагогів до роботи з ООП

Відсутність спеціально обладнаного приміщення

Опір батьків

Обмежений час занять

Інше (вкажіть) _____

Блок 3. Практичний досвід

9. Чи використовували Ви театральні практики у роботі з молодшими школярами з ООП?

Так, регулярно

Так, епізодично

Ні, але планую використовувати

Ні, не використовував(ла)

10. Якщо Ви використовували театральні практики, то які форми та методи були найбільш ефективними для молодших школярів з ООП в умовах позашкільної освіти? (відкрите питання)

11. Наведіть, будь ласка, 1–2 приклади успішного використання театральних практик з дітьми з ООП (можна коротко описати ситуацію та результат).

12. Наскільки добре, на Вашу думку, фахівці (соціальні педагоги, керівники гуртків) підготовлені до використання театральних практик з молодшими школярами з ООП?

Добре підготовлені
Скоріше підготовлені
Середній рівень підготовки
Скоріше не підготовлені
Зовсім не підготовлені

13. Що, на Вашу думку, найбільше заважає активному впровадженню театральних практик у соціально-педагогічну роботу з дітьми з ООП? (оберіть до 3 варіантів)

Недостатня методична база
Відсутність спеціальних програм
Недостатня кваліфікація педагогів
Обмежене фінансування
Недостатня підтримка адміністрації
Брак часу в розкладі
Інше (вкажіть) _____

14. Ваші думки стосовно використання театральних практик практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з особливими освітніми потребами (ООП) в закладах позашкільної освіти.

15. Які теми/напрямки Ви вважаєте найважливішими для включення в авторську програму інклюзивного театрального гуртка для молодших школярів з ООП? (відкрите питання) дати перелік

16. Які практичні рекомендації Ви можете дати щодо організації інклюзивного театрального гуртка в закладі позашкільної освіти? (відкрите питання)

Дякуємо за участь! Ваші відповіді є дуже цінними для розвитку інклюзивної освіти в Україні. https://forms.gle/AA5XQmvGCbC3Xi2U6

ДОДАТОК Б.

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ

Шановні батьки!

Просимо Вас взяти участь в анонімному опитуванні, яке проводиться в рамках наукового дослідження щодо використання театральних практик у соціально-педагогічній роботі з молодшими школярами з ООП.

Ваші щирі відповіді допоможуть краще зрозуміти потреби дітей та розробити ефективну програму інклюзивного театрального гуртка. Опитування займе 8–10 хвилин.

Інформація про Вашу дитину

1. Вік Вашої дитини:

6 років
7 років
8 років
9 років
10 років

2. Стать дитини:

Хлопчик
Дівчинка

3. Чи має Ваша дитина особливі освітні потреби (ООП)?

Так
Ні

4. Якщо так, то які основні особливості/діагноз (можна вказати кілька):

Затримка психічного розвитку
Розлади аутистичного спектра
Порушення мовлення
Синдром дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ)
Порушення зору / слуху
Інтелектуальні порушення
Фізичні обмеження
Інше (вкажіть) _____

5. Чи відвідує Ваша дитина гуртки або секції в закладах позашкільної освіти?

Так, регулярно
Так, епізодично
Ні, не відвідує

6. Наскільки, на Вашу думку, Ваша дитина має труднощі в таких сферах? (оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — майже немає труднощів, 5 — значні труднощі)

Комунікація та спілкування з однолітками
Вираження та розуміння емоцій
Контроль емоцій і поведінки
Самооцінка та впевненість у собі
Участь у групових іграх та спільній діяльності

7. Чи помічали Ви у дитини проблеми з соціальною адаптацією в школі чи колективі?

Так, значні проблеми

Так, помірні проблеми

Ні, майже немає проблем

Важко сказати

8. Чи подобається Вашій дитині брати участь у театралізованих іграх, казкових виставах, рольових іграх чи драматизаціях?

Дуже подобається

Скоріше подобається

Важко сказати / байдуже

Скоріше не подобається

Зовсім не подобається

9. Наскільки, на Вашу думку, театральні практики (театралізовані ігри, рольові ігри, імпровізації, драматизації) можуть бути корисними для розвитку дитини з ООП?

Дуже корисними

Скоріше корисними

Важко сказати

Скоріше не корисними

Зовсім не корисними

10. Які позитивні зміни Ви очікуєте від участі дитини в інклюзивному театральному гуртку? (оберіть не більше 5 варіантів)

Поліпшення спілкування з іншими дітьми

Краще розуміння та вираження емоцій

Зменшення тривожності та страхів

Підвищення впевненості в собі

Розвиток уяви та творчості

Поліпшення мовлення

Краща адаптація в колективі

Розвиток терпіння та уваги

Інше (вкажіть) _____

11. Які побоювання або можливі труднощі Ви бачите в участі дитини в театральному гуртку? (оберіть до 3 варіантів або вкажіть свої)

Дитина може соромитися або відмовлятися виступати

Велике емоційне навантаження

Важко буде утримувати увагу дитини

Не вистачить індивідуального підходу

Можливе конфліктне спілкування з іншими дітьми

Не вистачить часу на підготовку

Інше (вкажіть) _____

12. Чи готові Ви відпускати дитину на регулярні заняття інклюзивного театрального гуртка (1–2 рази на тиждень)?

Так, обов’язково

Скоріше так
Важко сказати
Скоріше ні
Ні

13. Які умови є важливими для Вас, щоб дитина відвідувала театральний гурток? (оберіть до 4 варіантів)

Індивідуальний підхід до кожної дитини
Наявність кваліфікованого керівника (з досвідом роботи з ООП)
Невелика кількість дітей у групі (до 10–12 осіб)
Безпечне та дружнє середовище
Можливість батьківського спостереження (відкрите заняття)
Зручний графік занять
Безкоштовність або низька вартість
Інше (вкажіть) _____

14. Які теми або напрямки занять у театральному гуртку були б найцікавішими для Вашої дитини? (відкрите питання)

15. Що б Ви порадили організаторам такого гуртка, щоб зробити його максимально корисним і комфортним для дітей з ООП? (відкрите питання)

16. Ваші додаткові зауваження, побажання або коментарі щодо використання театральних практик для розвитку дитини:

Дякуємо Вам за час і щирі відповіді! Ваші думки допоможуть зробити театральні заняття більш ефективними та безпечними для дітей з особливими освітніми потребами.

https://forms.gle/42SXCS8B8pcs9Lvo7

ДОДАТОК В.

ІНТЕРВ'Ю

1.Який Ваш досвід роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та як у цій роботі використовуються театральні практики?

2. Які саме театральні методи (рольові ігри, імпровізація, драматизація тощо) Ви найчастіше застосовуєте у роботі з дітьми з ООП?

3.Які основні результати або зміни у розвитку дітей Ви спостерігаєте завдяки використанню театральних практик?

4. З якими труднощами Ви стикаєтесь під час впровадження театральних практик у роботі з дітьми з ООП?

5. Як Ви адаптуєте театральні заняття відповідно до індивідуальних потреб і можливостей дітей?

6. Яку роль, на Вашу думку, відіграють театральні практики у розвитку соціальних та комунікативних навичок дітей з ООП?

7. Які рекомендації Ви могли б надати іншим фахівцям щодо ефективного впровадження театральних практик у роботі з дітьми з ООП?

ДОДАТОК Г.

Індивідуальні відповіді фахівців на питання анкети

№	Фахівець	Посада	Стаж роботи з дітьми 6–10 років	Досвід з ООП	Оцінка ефективності театральних практик (пит. 6)	Частота використання (пит. 9)	Рівень власної підготовки (пит. 12)	Найважливіші переваги (топ-3)	Основні труднощі (топ-2)
1	Фахівець 1	Керівник театрального гуртка	8–12 років	Постійно	Дуже ефективним	Регулярно	Середній рівень	Комунікація, Емоційний інтелект, Самооцінка	Недостатня підготовка педагогів, Підбір матеріалу
2	Фахівець 2	Практичний психолог	4–7 років	Постійно	Дуже ефективним	Епізодично	Скоріше не підготовлений	Емоційний інтелект, Подолання тривожності, Емпатія	Проблеми інклюзивного процесу, Втома дітей
3	Фахівець 3	Соціальний педагог	1–3 роки	Епізодично	Скоріше ефективним	Епізодично	Середній рівень	Комунікація, Соціальні навички, Толерантність	Недостатня підготовка, Підбір матеріалу
4	Фахівець 4	Керівник театра	8–12 років	Постійно	Дуже ефективним	Регулярно	Добре підготовлений	Комунікація, Емоційний	Відсутність спеціальних

		льного гуртка						інтелект, Подолання страхів	програм
5	Фахівець 5	Практичний психолог	4–7 років	Постійно	Скоріше ефективним	Епізодично	Середній рівень	Подолання тривожності, Емпатія, Самооцінка	Недостатня підготовка педагогів
6	Фахівець 6	Соціальний педагог	4–7 років	Епізодично	Важко сказати	Епізодично	Скоріше не підготовлений	Комунікація, Толерантність, Уява	Проблеми інклюзивного процесу, Підбір матеріалу
7	Фахівець 7	Керівник гуртка	понад 12 років	Постійно	Дуже ефективним	Регулярно	Скоріше підготовлений	Емоційний інтелект, Комунікація, Подолання страхів	Недостатня підготовка, Втома дітей
8	Фахівець 8	Методист позашкільної освіти	4–7 років	Епізодично	Скоріше ефективним	Епізодично	Середній рівень	Соціальні навички, Емпатія, Самооцінка	Підбір матеріалу, Опір батьків
9	Фахівець 9	Практичний психолог	1–3 роки	Постійно	Дуже ефективним	Епізодично	Скоріше не підготовлений	Комунікація, Подолання тривож	Недостатня підготовка

								ності, Емоційний інтелект	педагогів
10	Фахівець 10	Керівник театрального гуртка	8–12 років	Постійно	Скоріше ефективним	Регулярно	Середній рівень	Толерантність, Комунікація, Уява	Проблеми інклюзивного процесу
11	Фахівець 11	Соціальний педагог	4–7 років	Епізодично	Скоріше ефективним	Епізодично	Скоріше не підготовлений	Емоційний інтелект, Самооцінка, Подолання страхів	Недостатня підготовка, Брак часу
12	Фахівець 12	Педагог-організатор	1–3 роки	Епізодично	Дуже ефективним	Епізодично	Середній рівень	Комунікація, Емпатія, Толерантність	Підбір матеріалу, Втома дітей

ДОДАТОК Д.

Індивідуальні відповіді батьків на питання анкети

№	Вік дитини	Стать дитини	Основні особливості/діагнози (можна кілька)	Труднощі в комунікації (1–5)	Труднощі в контролі емоцій (1–5)	Оцінка корисності театральних практик	Готовність регулярно відвідувати	Очікувані позитивні зміни (топ-3)	Головні побоювання (топ-2)
1	7	Хлопчик	РАС	5	4	Дуже корисними	Так, обов’язково	Спілкування, Зменшення тривожності, Адаптація	Соромиться виступати, Утримання уваги
2	8	Дівчинка	РАС + Порушення мовлення	5	4	Дуже корисними	Так, обов’язково	Спілкування, Емоції, Впевненість	Соромиться, Індивідуальний підхід
3	6	Хлопчик	Порушення мовлення	5	3	Дуже корисними	Так, обов’язково	Мовлення, Спілкування, Адаптація	Утримання уваги
4	9	Хлопчик	СДУГ + Порушення мовлення	4	5	Дуже корисними	Так, обов’язково	Зменшення тривожності, Впевненість, Спілкування	Утримання уваги
5	8	Дівчинка	Порушення мовлення	4	4	Скоріше корисними	Скоріше так	Спілкування, Мовлення, Творчість	Соромиться

6	7	Хлопчик	ЗПР + Порушення мовлення	5	4	Дуже корисними	Так, обов’язково	Спілкування, Адаптація, Емоції	Соромиться, Емоційне навантаження
7	10	Дівчинка	Інтелектуальні порушення + Порушення мовлення	4	4	Дуже корисними	Так, обов’язково	Адаптація, Спілкування, Впевненість	Утримання уваги
8	8	Хлопчик	СДУГ	4	5	Скоріше корисними	Скоріше так	Зменшення тривожності, Впевненість, Терпіння	Утримання уваги
9	7	Дівчинка	Порушення мовлення	5	3	Дуже корисними	Так, обов’язково	Мовлення, Спілкування, Емоції	Соромиться
10	9	Хлопчик	РАС + Порушення мовлення	5	4	Дуже корисними	Так, обов’язково	Спілкування, Зменшення тривожності, Адаптація	Соромиться
11	6	Хлопчик	ЗПР + Порушення мовлення	4	4	Скоріше корисними	Скоріше так	Впевненість, Спілкування, Творчість	Емоційне навантаження
12	8	Дівчинка	Порушення мовлення + СДУГ	5	4	Дуже корисними	Так, обов’язково	Спілкування, Мовлення,	Утримання уваги

								Адаптація	
13	7	Хлопчик	Порушення мовлення	4	3	Дуже корисними	Так, обов’язково	Спілкування, Впевненість, Емоції	Соромиться
14	9	Дівчинка	Інтелектуальні порушення	3	4	Дуже корисними	Так, обов’язково	Адаптація, Емоції, Толерантність	Індивідуальний підхід
15	8	Хлопчик	Порушення мовлення	5	4	Дуже корисними	Так, обов’язково	Мовлення, Спілкування, Впевненість	Соромиться
16	7	Дівчинка	Порушення мовлення	4	3	Скоріше корисними	Скоріше так	Зменшення тривожності, Спілкування, Творчість	Емоційне навантаження
17	10	Хлопчик	СДУГ + Порушення мовлення	4	5	Дуже корисними	Так, обов’язково	Впевненість, Спілкування, Терпіння	Утримання уваги
18	8	Дівчинка	ЗПР	4	4	Дуже корисними	Так, обов’язково	Адаптація, Емоції, Спілкування	Соромиться

ДОДАТОК Е.

Авторська програма інклюзивного театрального гуртка «Театр дружби та розуміння»

Заняття 1. (Підготовчий етап). Знайомство з театром і групою

Мета: створити атмосферу довіри та психологічної безпеки в групі, познайомити дітей з театром як безпечним ігровим простором.

Завдання:

• Формувати позитивне ставлення до театральних занять.

• Розвивати базові навички активного слухання та взаємодії в групі.

• Зняти тривожність і страх через ігрові театральні форми.

Матеріали:

• Велика картонна або дерев'яна «Театральна скринька» з яскравою кришкою (розмір приблизно 60×40×30 см) – 1 шт.

• Набір ляльок (12 шт.): 6 рукавичкових, 4 пальчикових і 2 настільних ляльки з чітко вираженими емоціями обличчя (радість, сум, здивування, спокій).

• Набір піктограм емоцій (10 карток формату А5) з чіткими кольоровими зображеннями базових емоцій (радість, сум, страх, гнів, здивування, спокій, цікавість, задоволення) та підписами великим шрифтом.

• М'який сенсорний м'ячик (діаметр 20 см, яскраво-жовтий або помаранчевий) для гри в колі.

• Візуальний розклад заняття у вигляді плаката з піктограмами (5–6 етапів заняття).

• Візуальний таймер (пісочний годинник на 5 і 7 хвилин або електронний таймер з великими цифрами).

• Плакат «Правила нашої групи» з 4–5 простих правилами у формі піктограм.

• Додаткові сенсорні предмети для заспокоєння (м'які подушки, плед, шумопоглинальні навушники – за потреби).

Адаптації:

• Для дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) – можливість не дивитися в очі, говорити виключно через ляльку або жестом, використовувати піктограми замість слів.

• Для дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР) – чіткі, короткі інструкції (максимум 1–2 речення), повторення правил 2–3 рази, обов'язкове поєднання слів і піктограм.

• Для дітей з порушеннями мовлення – альтернативні способи участі (показати жестом, намалювати, передати ляльку асистенту для озвучення).

• Для дітей із СДУГ – можливість короткочасно відійти в «зону спокою» (м'який куток з подушками), використання сенсорного м'ячика для зняття напруги.

• Загальні адаптації: індивідуальна підтримка асистента (практичний психолог або соціальний педагог) поруч з дитиною, яка потребує допомоги; гнучкий підхід – дитина може лише спостерігати перші 10–15 хвилин, якщо

відчуває сильну тривогу; обов'язкове позитивне підкріплення навіть найменшої участі («Молодець, що показав ляльку!»); візуальний таймер для чіткого розуміння часу кожної вправи; можливість вибору ляльки або предмета зі скриньки.

Хід заняття:

1. **Організаційний момент (7 хв)** – привітання «Ім'я + жест». Діти сидять у колі. Кожен по черзі називає своє ім'я і показує простий жест (наприклад, підняти руку, посміхнутися, махнути). Асистент демонструє приклад першим і допомагає кожній дитині.
2. **Гра «Театральна скринька» (10 хв)** – діти по черзі підходять до скриньки, дістають один предмет (лялька, маска, шарф, капелюх тощо) і показують, що з ним можна робити (без слів або з мінімальною кількістю слів). Група повторює рух за дитиною.
3. **Пантоміма «Я – актор» (10 хв)** – діти по черзі або одночасно наслідують прості дії: ходьба ведмедя, політ метелика, робота годинника, кіт, який крадеться. Використовуються піктограми для підказки.
4. **Ляльковий театр «Знайомство» (10 хв)** – кожен обирає собі ляльку. Від імені ляльки дитина розповідає 1–2 речення про себе (ім'я, вік, що любить). Асистент допомагає тим, хто соромиться або має труднощі з мовленням.
5. **Рефлексія «Коло емоцій» (8 хв)** – діти сидять у колі. По черзі кидають м'ячик один одному і закінчують речення: «Сьогодні я відчував…». Можна показати піктограму емоції замість слів.

Підсумок заняття: заняття завершується позитивним настроєм, кожна дитина отримує наклейку «Я – молодець-актор!» або маленьку піктограму «Добре початок».

Заняття 2. (Підготовчий етап). Базові емоції в театрі

Мета: навчити дітей розпізнавати та виражати п'ять базових емоцій (радість, сум, страх, гнів, здивування) через театральні засоби.

Завдання:

• Розвивати емоційний словник і вміння називати емоції.

• Знімати страх вираження власних почуттів.

• Формувати вміння розпізнавати емоції інших людей.

Матеріали:

• Піктограми 5 базових емоцій (великі картки А4 з чіткими зображеннями облич і підписами).

• Набір ляльок (10–12 шт.) з вираженими емоціями.

• Велике дзеркало (настінне або переносне).

• Сенсорні предмети для кожної емоції (м'який плед - для радості, важкий подушка - для гніву, маленький ліхтарик - для страху тощо).

• Картонний «Емоційний будинок» (велика коробка або макет будинку з 5 кімнатами).

• Візуальний таймер, м'який м'ячик для рефлексії, аркуші паперу та олівці для домашнього завдання.

• Плакат «Емоції сьогодні».

Адаптації:

• Для дітей з РАС - використовувати тільки піктограми та ляльки, дозволяти показувати емоцію не всім тілом, а лише рукою або обличчям.

• Для дітей із ЗПР - чіткі моделі дій від асистента, повторення кожної емоції 2–3 рази.

• Для дітей з порушеннями мовлення - акцент на пантомімі та показі піктограми, асистент озвучує.

• Для дітей із СДУГ - короткі вправи, можливість рухатися, сенсорні предмети для саморегуляції.

• Загальне - індивідуальна підтримка, можливість спостерігати, а не брати участь активно, позитивне підкріплення («Ти чудово показав сум!»).

Хід заняття:

1. **Розминка «Емоційне дзеркало» (7 хв)** - діти стоять у колі або парами. Керівник показує емоцію, діти повторюють її обличчям і тілом, як у дзеркалі.
2. **Гра «Покажи емоцію» (пантоміма) (10 хв)** - по черзі або всі разом діти витягують картку-піктограму і показують відповідну емоцію всім тілом. Група відгадує.
3. **Ляльковий театр «Емоційний будинок» (12 хв)** - кожен обирає ляльку і «селить» її в кімнату відповідної емоції в картонному будинку. Потім ляльки «розмовляють» між собою про те, чому вони відчувають саме цю емоцію.
4. **Парна гра «Передай емоцію» (10 хв)** - діти в парах по черзі показують емоцію один одному, а партнер повторює і називає її.
5. **Рефлексія + домашнє завдання (6 хв)** - коло емоцій. Кожна дитина обирає піктограму емоції, яку відчуває зараз. Домашнє завдання: намалювати свою улюблену емоцію і принести на наступне заняття.

Заняття 3. (Підготовчий етап). Я і мій театр

Мета: сформувати в дітей відчуття «Я – частина театру», підвищити впевненість у собі через творчість.

Завдання:

• Розвивати уяву та творче мислення.

• Формувати почуття приналежності до групи.

• Підвищувати самооцінку через власні театральні ролі.

Матеріали:

• Костюми та аксесуари (шарфи, капелюхи, маски, накидки - 15–20 шт.).

• Великі аркуші ватману (3–4 шт.) для створення «Книги емоцій».

• Фломастери, олівці, кольоровий папір, клей.

• Музичний супровід (спокійна інструментальна музика).

• Піктограми «Мій день у театрі».

• Фотокамера або телефон для фіксації процесу (з дозволу батьків).

Адаптації:

• Можливість створювати роль індивідуально або в парі.

• Для сором’язливих дітей - участь через ляльку або малювання.

• Для дітей з гіперактивністю - рухливі завдання, часті зміни діяльності.

• Індивідуальна допомога асистента при створенні костюма або малюнку.

• Відсутність тиску на результат - процес важливіший за якість.

Хід заняття:

1. **Розминка «Театральна зарядка» (7 хв)** - діти повторюють за керівником ритмічні рухи під музику (махають руками, надувають щоки, «ростуть» як дерево, «танцюють» як метелик).

2. **Імпровізація «Мій день у театрі» (12 хв)** - кожен дитина індивідуально або в малій групі показує коротку пантоміму або розігрує сценку «Що я роблю в театрі» (приходжу, одягаю костюм, граю роль тощо). Можна використовувати костюми.

3. **Створення колективної «Книги емоцій» (12 хв)** - група разом створює велику книгу на ватмані. Кожна дитина малює або приклеює свою емоцію, яку відчуває в театрі, і підписує (або асистент підписує).

4. **Гра «Статуя емоції» (8 хв)** - діти по черзі стають «статуями» певної емоції, а решта групи відгадує і доповнює позу.

5. **Рефлексія (6 хв)** - коло. Кожна дитина говорить або показує: «Сьогодні в театрі я відчував себе…». Кожен отримує наклейку «Я - справжній актор!»

Підсумок заняття: після третього заняття діти вже впевненіше взаємодіють у групі, вільніше виражають емоції та відчувають себе частиною театрального колективу. Підготовчий етап завершено.

Заняття 4. (Основний етап). Емоції в казках

Мета: познайомити дітей з емоціями через знайомі казкові персонажі та розвивати вміння співпереживати героям.

Завдання:

• Розвивати емоційну емпатію до персонажів казки.

• Формувати вміння аналізувати поведінку та емоції героїв.

• Вчити переносити емоційний досвід казки на власні почуття.

Матеріали:

• Книга або великі ілюстровані картки казки «Колобок» (з великими яскравими малюнками).

• Піктограми емоцій (розширені - 8–10 шт.).

• Ляльки-персонажі казки «Колобок» (Колобок, Бабуся, Дідусь, Заєць, Вовк, Ведмідь, Лис).

• Великий аркуш ватману (А1) для «Емоційної картини» казки.

• Кольорові фломастери, олівці, наклейки-емоції.

• Візуальний таймер, музичний супровід (спокійна мелодія для рефлексії).

• Костюми та аксесуари для етюдів (шарфи, вуха, хвости тощо).

Адаптації:

• Для дітей з РАС - чітка послідовність сцен у піктограмах, можливість працювати з однією лялькою.

• Для дітей із ЗПР - спрощені інструкції, повторення ключових емоцій, допомога асистента при створенні картини.

• Для дітей з порушеннями мовлення - акцент на пантомімі та показі піктограм, асистент допомагає озвучувати.

• Для дітей із СДУГ - рухливі етюди, чергування діяльності.

• Загальне - можливість обирати персонажа, індивідуальна підтримка, відсутність тиску на вербалізацію.

Хід заняття:

1. **Читання-інсценізація уривка з казки «Колобок» (емоції Колобка) (12 хв)** Керівник або діти разом з асистентом інсценізують ключові моменти казки. Акцент робиться на зміні емоцій Колобка (радість → здивування → страх → гордість → легковажність).

2. **Парні етюди «Що відчуває Колобок?» (12 хв)** Діти в парах обирають момент з казки і показують пантомімою або з ляльками, яку емоцію відчуває Колобок і чому. Інша дитина намагається відгадати і назвати емоцію.

3. **Створення «Емоційної картини» казки (12 хв)** На великому ватмані група разом створює емоційну карту шляху Колобка: малюють або наклеюють піктограми емоцій біля кожного персонажа та моменту. Кожна дитина обирає свій улюблений епізод і додає свій елемент.

4. **Рефлексія (9 хв)** Коло емоцій: «Яка емоція Колобка мені найбільше зрозуміла і чому?». Діти можуть показати піктограму або сказати 1 речення.

Підсумок заняття: діти починають краще розуміти, що персонажі казок переживають емоції, подібні до людських. Це важливий крок у розвитку емпатії.

Заняття 5. (Основний етап). Дружба в театрі

Мета: формувати навички командної взаємодії та дружніх стосунків через театральну діяльність.

Завдання:

• Навчити дітей домовлятися та розподіляти ролі.

• Розвивати вміння допомагати один одному.

• Формувати почуття колективної відповідальності та підтримки.

Матеріали:

• Довга мотузка або стрічка (для гри «Живий ланцюжок»).

• Набір костюмів і аксесуарів для етюдів.

• Піктограми «Допомога», «Дружба», «Разом».

• М’який м’ячик для рефлексії. • Аркуші паперу та фломастери для створення «Правил дружби».

• Музичний супровід для імпровізації.

Адаптації:

• Для сором’язливих дітей - участь у парі з надійним партнером або через ляльку.

• Для дітей з РАС - чіткі правила гри, візуальна підтримка черговості.

• Для дітей із СДУГ - короткі ігри, можливість зміни ролей.

• Для всіх - обов’язкове позитивне підкріплення допомоги та співпраці, індивідуальна підтримка асистента.

Хід заняття:

1. **Гра «Живий ланцюжок» (8 хв)** Діти стають у коло, тримаючись за стрічку або руки. Завдання - пройти по залу, не розриваючи ланцюжок, виконуючи різні рухи (повільно, швидко, як звірі). Гра вчить синхронізації та взаємодопомоги.

2. **Парні етюди «Допоможи другу» (12 хв)** Діти в парах отримують завдання-картки: «Друг загубився в лісі», «Друг боїться сцени», «Друг не може підняти декорацію». Потрібно показати, як допомогти один одному в театральній формі.

3. **Імпровізація «Як поділитися роллю» (12 хв)** Група отримує спільну тему (наприклад, «Лісова прогулянка»). Діти по черзі пропонують ідеї та розподіляють ролі. Керівник допомагає знаходити компроміси («Ти будеш ведмедем, а я - зайцем, разом шукатимемо Колобка»).

4. **Рефлексія (8 хв)** Коло: «Сьогодні я допоміг…», «Мені допомогли, коли…», «У нашому театрі дружба - це…». Група разом формулює 3–4 правила дружби для плаката.

Підсумок заняття. Діти на практиці відчули, що в театрі важливо не тільки грати самому, а й підтримувати інших. Заняття значно посилює командний дух групи.

Заняття 6. (Основний етап). Подолання страхів

Мета: зменшити рівень тривожності та страхів дітей через безпечне проживання емоцій у театральних формах.

Завдання:

• Навчити дітей розпізнавати страх і знаходити способи його подолання.
• Прожити страх у контрольованому, ігровому середовищі.
• Підвищити емоційну стійкість і впевненість.

Матеріали:

• Піктограми емоцій (особливо «Страх» і «Сміливість»).
• Ляльки-персонажі (страшні та добрі).
• Картки із простими сценаріями для форум-театру.
• М’які подушки, плед (для «безпечного місця»).
• Сенсорні іграшки для саморегуляції.
• Велике дзеркало.
• Музичний супровід (спокійна та бадьора музика).

Адаптації:

• Можливість працювати тільки з лялькою, не показуючи страх самому.
• Наявність «зони безпеки» (м’який куток).
• Індивідуальний темп: дитина може лише спостерігати.
• Обов’язкове позитивне підкріплення будь-якої участі.
• Підтримка психолога при сильній тривозі.

Хід заняття:

1. **Пантоміма «Страх і як його перемогти» (10 хв)** Діти по черзі показують, як виглядає страх (пантоміма), а потім — як його перемагають (смілива поза, глибокий вдих, допомога друга).

2. **Форум-театр (проста сцена «Я боюся виступати») (13 хв)** Керівник або дитина розігрує сцену страху перед виступом. Інші діти по черзі пропонують рішення і змінюють сценарій (заміна актора). Обговорюються ефективні способи подолання страху.

3. **Ляльковий театр «Страх тікає» (12 хв)** Діти створюють коротку історію, де страх (лялька) тікає завдяки сміливості, дружбі або сміху. Кожна дитина може керувати своєю лялькою.

4. **Рефлексія (5 хв)** «Я боявся…», «Я зрозумів, що…», «Мій спосіб подолати страх -…».

Підсумок заняття: діти отримують інструменти для зменшення власної тривожності.

Заняття 7. (Основний етап). Емоції в спілкуванні

Мета: розвивати невербальну та вербальну комунікацію через театральні практики.

Завдання:

• Вчити розпізнавати емоції співрозмовника.

• Розвивати вміння виражати свої емоції та розуміти емоції інших.

• Формувати навички емпатійного спілкування.

Матеріали:

• Піктограми емоцій.

• Телефон-іграшка або картки «Телефон емоцій».

• Костюми та аксесуари для імпровізації.

• Ляльки для парних етюдів.

• М’ячик для рефлексії.

Адаптації:

• Використання піктограм замість слів.

• Можливість працювати в парах з асистентом.

• Короткі вправи для дітей з низькою концентрацією.

• Індивідуальна підтримка при складнощах у спілкуванні.

Хід заняття:

1. **Гра «Телефон емоцій» (8 хв)** Діти сидять у колі. Перша дитина показує емоцію обличчям і тілом, «передає» її сусіду. Останній показує, яку емоцію отримав. Гра повторюється кілька разів.

2. **Парні етюди «Розкажи другу про свою емоцію» (12 хв)** Діти в парах: один розповідає (або показує) про свою емоцію, другий - слухає, відображає і намагається підтримати.

3. **Імпровізація «Зустріч друзів» (13 хв)** Діти в парах або малих групах розігрують зустріч друзів, які давно не бачилися. Акцент на привітанні, розпізнаванні настрою та емпатії.

4. **Рефлексія (7 хв)** «Сьогодні я зрозумів емоцію друга, коли…», «Мені було приємно, коли друг…».

Підсумок заняття: діти значно покращують навички читання емоцій та емпатійного спілкування.

Заняття 8. (Основний етап). Толерантність і підтримка

Мета: формувати толерантне ставлення до індивідуальних відмінностей і розвивати культуру взаємної підтримки в групі.

Завдання:

• Навчити дітей приймати відмінності одне одного.

• Формувати навички підтримки та допомоги в театральній діяльності.

• Розвивати почуття єдності групи попри індивідуальні особливості.

Матеріали:

• Картки з різними ролями та персонажами (різні за характером, зовнішністю, можливостями).

• Піктограми «Підтримка», «Разом», «Я поважаю», «Ми різні - ми сильні».

• Костюми та аксесуари для етюдів.

• Великий аркуш ватману для «Правил дружби».

• Кольорові фломастери, наклейки.

• М'який м'ячик для рефлексії.

Адаптації:

• Для всіх дітей - акцент на сильних сторонах кожної дитини.

• Можливість обирати роль, яка найбільше подобається.

• Індивідуальна підтримка асистента для дітей, які відчувають дискомфорт.

• Використання ляльок для дітей, яким важко брати участь безпосередньо.

• Позитивне підкріплення будь-яких проявів підтримки та толерантності.

Хід заняття:

1. **Гра «Кожен різний – усі разом» (10 хв)** Діти по черзі показують свою унікальну особливість (як рухаються, який голос, що люблять), а вся група повторює рух або звук і каже: «Ти особливий - ми разом!».
2. **Етюди «Допомога в театрі» (12 хв)** У малих групах (по 3–4 дитини) діти розігрують ситуації, де один персонаж має труднощі (забув текст, боїться, не може швидко рухатися), а інші допомагають йому. Акцент на підтримці.
3. **Створення колективного «Правил дружби» (12 хв)** Група разом обговорює і записує (або малює) 5–6 головних правил толерантності та підтримки в театрі. Кожна дитина додає свій малюнок або піктограму.
4. **Рефлексія (6 хв)** Коло: «Сьогодні я підтримав…», «Мені сподобалося, коли мене…», «Толерантність - це коли…».

Підсумок заняття: діти усвідомлюють цінність різноманітності та важливість взаємопідтримки в групі.

Заняття 9. (Заключний етап). Репетиція вистави

Мета: підготувати спільну підсумкову виставу «Колобок у світі емоцій» та закріпити набуті навички в колективній творчості.

Завдання:

• Закріпити всі вивчені театральні навички.

• Розвивати відповідальність за спільний результат.

• Підвищити впевненість дітей перед публічним показом.

Матеріали:

• Сценарій вистави «Колобок у світі емоцій» (адаптований, скорочений, з великими шрифтами та піктограмами).

• Костюми, маски, декорації (дерева, будиночок, стежка).
• Ляльки-персонажі.
• Музичний супровід.
• Технічне обладнання (якщо є - світло, фонограма).

Адаптації:

• Кожна дитина має право вибору ролі або форми участі (грати, озвучувати, керувати лялькою, бути помічником режисера).
• Скорочені тексти для дітей з труднощами мовлення.
• Можливість репетирувати в малій групі або індивідуально.
• Постійна підтримка психолога та соціального педагога.

Хід заняття:

1. **Розподіл ролей (з правом вибору) (8 хв)** Обговорення та вибір ролей з урахуванням побажань кожної дитини.
2. **Репетиція сцен (20 хв)** Покрокова репетиція ключових моментів вистави з акцентом на емоції та взаємодію.
3. **Технічна підготовка (костюми, декорації) (10 хв)** Діти разом готують костюми, розставляють декорації, пробують музичний супровід.
4. **Рефлексія (7 хв)** «Що мені подобається в моїй ролі?», «Що потрібно ще покращити?».

Підсумок заняття: група готова до фінального показу, діти відчувають відповідальність і гордість за спільну роботу.

Заняття 10. (Заключний етап). Показ вистави та підсумкова рефлексія

Мета: продемонструвати результат роботи, закріпити позитивний емоційний досвід та провести підсумкову рефлексію.

Завдання:

• Успішно презентувати виставу батькам.
• Провести глибоку рефлексію особистого прогресу.
• Відсвяткувати досягнення кожної дитини.

Матеріали:

• Повністю підготовлені костюми та декорації.
• Музичний супровід.
• «Дипломи актора» для кожної дитини (індивідуальні, з фотографією).
• Невеликі подарунки (наклейки, браслети, книжки-розмальовки).
• Фотоапарат / відеокамера.

Адаптації:

• Можливість участі без публічного виступу (керування лялькою за ширмою, озвучування тощо).
• Наявність «зони безпеки» для дітей з високою тривожністю.
• Індивідуальний підхід до обсягу участі.

Хід заняття:

1. **Генеральна репетиція (10 хв)** Остаточне проганяння вистави перед показом.
2. **Показ вистави для батьків (20 хв)** Повний показ інсценізації «Колобок у світі емоцій».

3. **Святкування успіху (10 хв)** Вручення дипломів, спільне фото, частування, позитивні відгуки від батьків.

4. **Підсумкова рефлексія «Що я навчився?» (10 хв)** Кожна дитина (або через ляльку) розповідає або показує, що нового вона навчилася. Кожен отримує «Диплом актора».

Домашнє завдання після курсу: продовжувати грати в ляльковий театр вдома з батьками, розігрувати емоційні ситуації та історії з казок.